

Kamerstukken en nieuwsberichten

tbv BAC Landelijk Gebied 27 maart 2025

Kamerstukken

12-03 [Verslag](#) van de Landbouw- en Visserijraad 24 februari 2025 te Brussel en informeren aangaande motie over het stimuleren van innovatieve fermentatie en novel foods in Nederland en Europa

11-03 [Kamerbrief](#) uitwerking voorstel zuivelsector voor extensivering melkveehouderij
Minister Wiersma (LNV) meldt de Tweede Kamer hoe het voorstel van de zuivelsector voor een tijdelijke en vrijwillige vermindering van het aantal dieren in de melkveehouderij uitgewerkt wordt. Het doel van deze vermindering is verlaging van de mestproductie.

11-03 [Kamerbrief](#) over voortgang Nationaal Kennisprogramma Stikstof 2024
Minister Wiersma (LNV) informeert de Tweede Kamer over de voortgang van het Nationaal Kennisprogramma Stikstof in 2024. Dit ter uitvoering van de motie van het Tweede Kamerlid Van Campen (VVD) en anderen. De motie verzocht de regering tweejaarlijks te rapporteren over de voortgang van het Nationaal Kennisprogramma Stikstof.

Bijlagen

- o [Advies regionaal meten en berekenen van stikstof \(emissie, concentratie, en depositie\) in de lucht](#)
- o [Voortgangsrapportage Nationaal Kennisprogramma Stikstof 2024](#)
- o [Het gebruik van satellietmetingen voor het monitoren van stikstof in Nederland](#)
- o [Eindrapport Ammoniak van Zee](#)

10-03 [Kamerbrief](#) reactie op MKBA dierwaardige veehouderij

10-03 [Kamerbrief](#) toezeggingen glyfosaat en hervestiging na beëindiging veehouderij
Minister Wiersma (LNV) informeert de Eerste Kamer over 2 toezeggingen die zij eerder heeft gedaan. De 1e toezegging gaat over het informeren van de Eerste Kamer over de stand van zaken van het wetenschappelijk onderzoek naar een mogelijk causaal verband tussen glyfosaat en neurodegeneratie. De 2e toezegging gaat over het al dan niet kunnen voorkomen dat een veehouderijbedrijf na deelname aan een beëindigingsregeling op een nieuwe locatie weer een veehouderijbedrijf start.

10-03 [Kamerbrief](#) over SCoPAFF-vergadering gewasbeschermingsmiddelen maart 2025

07-03 [Kamerbrief](#) over voortgang van diverse onderwerpen van het mestbeleid
Minister Wiersma (LNV) informeert de Tweede Kamer over de voortgang van diverse onderwerpen over het mestbeleid.

Bijlagen

[Verkenning varianten voor het Landelijk meetnet effecten Mestbeleid na 2025](#)

07-03 [Kamerbrief](#) over voorstel Europese Commissie aanpassing beschermde status wolf
Staatssecretaris Rummenie (LNV) informeert de Tweede Kamer over het voorstel van de Europese Commissie tot amendering van de richtlijn over de beschermde status van de wolf.

Bijlage

[Amendering richtlijn Europese Commissie over de beschermde status van de wolf](#)

06-03 [Kamerbrief](#) ontwikkeling mestproductie

Minister Wiersma (LNV) informeert de Eerste Kamer over de ontwikkeling van de mestproductie. De minister deelt hiervoor cijfers uit de Monitor fosfaat- en stikstofexcretie in dierlijke mest over het 4e kwartaal van 2024.

06-03 [Kamerbrief](#) over Monitor fosfaat- en stikstofexcretie in dierlijke mest 4e kwartaal 2024

04-03 [Kamerbrief](#) over onderhandelingen NGT-voorstel (in de Europese Raad over het voorstel over het gebruik van Nieuwe Genomische Technieken in de plantveredeling)

26-02 [Kamerbrief](#) over gecombineerde opgave 2025, eco-regeling en GLB-tarieven

26-02 [Kamerbrief](#) over diverse onderwerpen mestbeleid

24-02 [Kamerbrief](#) met advies verkenner mestverwerking

20-02 [Kamerbrief](#) niet vervroegen uitrijddatum drijfmest 2025

19-02 [Kamerbrief](#) met reactie op verzoek commissie over de ontwikkelingen met betrekking tot de rekenkundige ondergrens

19-02 [Video](#) ministerie LNV: Onderzoek naar klimaatadaptatie in de land- en tuinbouw

20-02 [Aanbiedingsbrief](#) [Expertoordeel Arthur Petersen en peer reviews](#)

Minister Wiersma stuurt op verzoek van de Kamer het wetenschappelijk onderzoek inclusief de peer-reviews over de stikstofproblematiek naar de Kamer. Die ochtend kwam het bericht naar buiten dat het RIVM oordeelt dat de wetenschappelijke onderbouwing van minister Wiersma niet klopt ([RIVM: claim Wiersma over wetenschappelijke onderbouwing stikstofregels klopt niet](#)). Vervolgens wilde Kamer die onderzoeken nog voor het debat over de stikstofproblematiek ontvangen. Minister Wiersma vond het verstandiger de onderzoeken pas openbaar te maken nadat de Afdeling advisering van de Raad van State hierover haar voorlichting had uitgebracht, maar heeft de stukken op aandringen van de Kamer toch nu al openbaar gemaakt.

18-02 [Aanbiedingsbrief](#) bij rapporten, monitors en onderzoeken voedselbeleid

18-02 [Aanbiedingsbrief bij rapport 'Evaluatie regeling Borgstelling MKB-landbouwkredieten \(BL\)'](#)

18-02 [Kamerbrief over diverse toezeggingen en motie dieren in de veehouderij](#)

18-02 [Aanbiedingsbrief afschrift reactie op brief over elektronisch registratiesysteem voor pesticiden](#)

18-02 [Reactie op brief over elektronisch registratiesysteem voor pesticiden](#)

14-02 [Kamerbrief](#) *“Aanpak Nederland van het slot, perspectief voor sectoren en herstel van natuur”*

Minister Wiersma heeft de Kamerbrief over de aanpak Nederland van het slot naar de Kamer gestuurd. Maar liefst 11 pagina's waarin zij de aanpak van het kabinet schetst rondom de stikstofproblematiek. Althans, hoe zij de aanpak aan gaan pakken.

De komende periode brengt het kabinet de impact van de uitspraken van de RVS over de zaken Amercentrale en Rendac en van de rechtbank over de zaak van Greenpeace verder in beeld, 'alsmede de handelingsopties die daaruit volgen'. 'Voor het kabinet is het van belang dat de verschillende sectoren hierbij een evenwichtige bijdrage aan stikstofemissiereductie leveren en

dat we kijken naar wat nodig is voor de staat van natuurgebieden en dat het gaat om specifieke natuurgebieden waar stikstofgevoelige hexagonen en habitats zijn.'

Het kabinet gaat werken langs vier sporen om te komen tot besluitvorming over een effectief beleidspakket. Het is de inzet van het kabinet om dit voorjaar te komen met een aanpak op hoofdpijnen voor geborgde emissiereductie en herstel van natuur en daarmee vergunningverlening mogelijk te maken, om zo Nederland van het slot te halen en perspectief te bieden aan de sectoren die zijn geraakt.

Na besluitvorming over het geborgde pakket en de dekking ervan, zal het kabinet met betrokken overheden en partijen werken aan de uitwerking en uitvoering van dat programma. Voor de financiële dekking wordt in eerste instantie bekeken hoe de maatregelen en dekking passend zijn bij het regeerprogramma en binnen bestaande begrotingen passend zijn te maken. Bij de besluitvorming over de maatregelen wordt het reguliere begrotingsproces doorlopen, met het hoofdbesluitvormingsmoment in het voorjaar.

14-02 Contourenbrief bedrijfsspecifieke emissienormen stikstof en broeikasgassen

In het Regeerprogramma staat de inzet van het kabinet om toe te werken naar doelsturing met haalbare bedrijfsspecifieke normen voor broeikasgas- en stikstofemissies. Tijdens het Commissiedebat van 4 december 2024 heeft de minister toegezegd de Kamer begin 2025 te informeren over de contouren van dit systeem.

In deze brief wordt de beoogde systematiek voor normen op bedrijfsniveau beschreven, welke uitgangspunten voor de uitwerking van deze normen worden gehanteerd, welke stappen en keuzes worden voorzien in de verdere uitwerking en hoe deze normen op bedrijfsniveau passen in de totaalaanpak voor de stikstof- en klimaatopgaven in de landbouw.

In deze brief wordt nog niet ingegaan op de maatvoering of hoogte van de emissienormen. Keuzes hierover vragen om verdere uitwerking, in samenwerking met sectorpartijen en in samenhang met de besluitvorming in de Ministeriële Commissie Economie & Natuurherstel.

Bijlagen

[Beslisnota bij Contourenbrief bedrijfsspecifieke emissienormen stikstof en broeikasgassen](#)

13-02 Reactie brief over stof flufenacet

11-02 Kamerbrief openstelling Nationale Databank Flora en Fauna

11-02 Kamerbrief over kostenstijging KKRW Uitvoeringsprogramma Rijkswaterstaat

10-02 Kamerbrief agenda Landbouw- en Visserijraad 24 februari 2025

10-02 Kamerbrief met reactie op verzoek om reactie op brief Dierenbescherming en anderen over herziening van de EU-dierenwelzijnswetgeving

07-02 Kamerbrief over onderwerpen dierenwelzijn in veehouderij

06-02 Kamerbrief verslag Landbouw- en Visserijraad 27 januari 2025 en aanbieding 4e kwartaalrapportage Commissievoorstellen

05-02 Kamerbrief beantwoording schriftelijke vragen Commissiedebat Uitvoerbaarheid op het Boeren erf

05-02 [Kamerbrief met reactie op SO over kabinetsreactie op het advies van de Gezondheidsraad over een Meetprogramma voor blootstelling aan chemische stoffen](#)

05-02 [Kamerbrief over brief van M=W over bestrijdingsmiddelen](#)

04-02 [Aanbiedingsbrief bij onderzoeksrapport Veehouderij en gezondheid omwonenden \(VGO-III\)](#)

03-02 [Kamerbrief voortgang Nationaal actieplan versterken zoönosenbeleid](#)

03-02 [Kamerbrief over terugkoppeling BO Wadden 19 december 2024](#)

03-02 [Kamerbrief over actualisatie van de Beleidsregels grote rivieren](#)

31-01 [Kamerbrief over voortgang uitvoering Intensiveringsplan preventie vogelgriep](#)

04-02 [Kamerbrief over Onderzoeksrapport Veehouderij en gezondheid omwonenden \(VGO-III\)](#)

Minister Agema (VWS) stuurt de Kamer het onderzoek van de RIVM over gezondheid van omwonenden van geitenhouderijen ([Meer longontstekingen nabij geitenhouderijen, bacteriën mogelijke verklaring | RIVM](#)) en de kabinetsreactie daarop.

Het kabinet schrijft nav het onderzoek: “De gezondheidsrisico’s die uit het VGO-III rapport blijken, nemen we heel serieus. Voor het nemen van een besluit over een vervolgaanpak is verdere duiding nodig van het gezondheidseffect. Daarom vragen we de Gezondheidsraad (GR) om advies hierover⁶. Tegelijk met het verzenden van deze brief wordt de adviesvraag aan de Gezondheidsraad voorgelegd. De adviesvraag is als bijlage bij deze brief gevoegd.”

“Op basis van de resultaten van VGO-III en het advies van de Gezondheidsraad gaan wij ons beraden op verdere stappen. Hierbij zullen we in de komende periode nauw samen optrekken met andere relevante betrokken partijen, zoals we dat ook in de afgelopen jaren hebben gedaan rondom het lopende onderzoek. Allereerst met de mede-overheden, vanwege hun rol als bevoegd gezag in het ruimtelijk beleid en mede met het oog op de door de provincies ingestelde moratoria. Het komen tot een goed bestuurlijk proces en zo mogelijk bestuurlijke afspraken vinden we van bijzonder belang. Hierbij doen we een appèl op de provincies om de moratoria vooralsnog te handhaven totdat het Gezondheidsraadadvies gereed is. Ook relevante partijen zoals LTO, de GGD-en het Longfonds zullen wij in de komende periode bij het vervolgproces betrekken. Het Gezondheidsraadadvies verwachten wij eind van dit jaar. Op basis daarvan zullen wij uw Kamer informeren over het vervolg.”

Bijlagen

- o [Adviesaanvraag inzake gezondheidsrisico's voor omwonenden van veehouderijen, in het bijzonder geitenhouderijen](#)
- o [Veehouderij en gezondheid omwonenden \(VGO-III\)](#)

31-10 [Wetsvoorstel](#) **verlengen termijn legalisatieprogramma PAS-projecten naar de RvS**

In de Kamerbrief van 28 november 2024 heeft minister Wiersma aangekondigd de wettelijke termijn van het legalisatieprogramma voor de PAS-melders te willen verlengen en de nieuwe maatwerkaanpak onderdeel van de oplossing te laten zijn. Daarvoor is een wetsvoorstel opgesteld. Dit wetsvoorstel is nu aangeboden aan de Raad van State voor advies met het verzoek dit met spoed te behandelen.

De tekst van het wetsvoorstel en de memorie van toelichting worden openbaar gemaakt op de [Wetgevingskalender](#) (een website van de rijksoverheid) nadat de Koning het wetsvoorstel voor advies heeft aangeboden aan de Raad van State.

31-01 [Kamerbrief](#) kennisgeving voorlegging technische omzetting AERIUS Register aan Afdeling advisering Raad van State

30-01 [Kamerbrief](#) met overzicht stikstofbanken

Minister Wiersma (LVVN) stuurt de Tweede Kamer een overzicht van de stikstofbanken en de hoeveelheid stikstofdepositieruimte in de stikstofbanken.

27-01 [Kamerbrief](#) informatieverzoek onderzoek relatie Parkinson en glyfosaat

Minister Wiersma (LVVN) laat weten dat zij de Eerste Kamer ieder halfjaar zal informeren over het onderzoek naar de relatie tussen gewasbeschermingsmiddelen, waaronder glyfosaat, en de ziekte van Parkinson. De eerste keer zal zij dat doen naar aanleiding van een rapportage van het RIVM die staat gepland voor april 2025.

22-01 [Kamerbrief](#) over uitspraak civiele procedure Greenpeace stikstofbeleid

Minister Wiersma (LVVN) informeert de Tweede Kamer over de uitspraak die de rechtbank Den Haag heeft gedaan in de bodemprocedure van Greenpeace Nederland over de maatregelen die de Staat treft om de stikstofbelasting op de meest kwetsbare natuur te verminderen. Greenpeace is in deze uitspraak voor een belangrijk deel in het gelijk gesteld.

Wiersma schrijft onder meer dat de rechtbank Greenpeace voor een belangrijk deel in het gelijk stelt. Maar de rechtbank heeft onder andere niet toegewezen de vordering van Greenpeace dat er binnen een bepaalde termijn maatregelen moeten worden genomen om al in 2025 alle rode habitats onder de Kritische Depositiewaarde te brengen. De rechtbank onderschrijft in dit verband dat uit de stellingen van Greenpeace niet (voldoende) volgt dat ten aanzien van de (zeer) urgente gebieden het point of no return nabij is.

Wiersma: *“De uitspraak van vandaag vraagt om een nadere, nauwkeurige bestudering. Tegelijkertijd is nu al duidelijk dat deze uitspraak zeer ingrijpend is en grote impact zal hebben op veel sectoren en ondernemers.”*

Het kabinet erkent de noodzaak van aanvullende stikstofreductie naast het doorgaan met het treffen van voldoende natuurherstelmaatregelen. Daarom lopen er op dit moment al diverse maatregelen, die ertoe leiden dat er al een daling is in de stikstofuitstoot. *“Helaas vindt de rechtbank dit nog niet voldoende.”*

Het kabinet heeft besloten een ministeriële commissie op te richten, ook gelet op de uitspraak van de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State van 18 december jl. over intern salderen en de gevolgen daarvan. In die samenstelling gaan ze de uitspraak snel en grondig bestuderen om te bepalen wat de uitspraak van hen vraagt. Daarbij neemt Wiersma ook de optie voor een hoger beroep mee.

De minister sluit af met: *“Het kabinet vindt het van groot belang om oog te houden voor de impact van maatregelen en de uitvoerbaarheid van eventueel aanvullend beleid voor alle betrokkenen en zal die aspecten ook betrekken bij besluitvorming over een eventueel aanvullend maatregelenpakket. Hierover ga ik ook in gesprek met betrokken partijen, zoals de provincies en agrarische partijen, want dit is een grote opgave die we samen moeten oppakken. Ik zal uw Kamer zo spoedig mogelijk over de vervolgstappen informeren.”*

Beantwoorde Kamervragen

[Antwoorden](#) op aanvullende Kamervragen over rapport ‘Natuur anno 2023: Vallen of opstaan?’

[Antwoorden op Kamervragen over de grondgebondenheidseis voor melkveestallen in de Maatlat Duurzame Veehouderij](#)

[Antwoorden op Kamervragen over het nieuws dat Russische geheim agenten met vissersschepen naar Nederland kunnen reizen](#)

[Antwoorden op Kamervragen over het bericht 'Ondanks weren vissersschepen: 'Nederlandse vishandel spekt Russische oorlogskas''](#)

[Antwoorden Kamervragen over het bericht over zeekoeten die onder de parafine aanspoelen aan de kust](#)

Vragensteller Kostic (PvdD) vraagt oa of de minister bereid is om te kijken of er structurele financiering vanuit de Rijksoverheid kan komen om wildopvangcentra en dierenambulances te ondersteunen bij het uitvoeren van de wettelijke zorgplicht. Maar daar ziet minister Madlener niets in: 'De grote verschillen tussen wildopvangcentra vragen om maatwerk als het gaat om structurele financiële ondersteuning. Het ligt daarom meer voor de hand dat gemeenten en provincies hierin voorzien.'

[Antwoorden op Kamervragen over toenemende klimaatschade in Nederland](#)

[Antwoorden op Kamervragen over verpachten landbouwgrond gemeenten](#)

[Antwoorden Kamervragen over lozing FrieslandCampina op de Waddenzee](#)

[Antwoord](#) op vragen van het lid Podt over het artikel 'Wiersma: voorlopig geen ondergrens voor stikstofuitstoot, juridische check duurt minimaal 1,5 jaar' (Trouw).

Op de vraag of het klopt dat het nog minimaal 1,5 jaar duurt voordat duidelijk is of deze rekenkundige ondergrens überhaupt mogelijk is en waarom zij er voor heeft gekozen deze informatie niet te delen in het interview met de Telegraaf, antwoordt de minister:

“Nee, dit klopt niet. Bij een positief advies wil ik de rekenkundige ondergrens zo snel mogelijk invoeren en gericht inbrengen bij een lopende procedure bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State. Uiteindelijk staat de juridische houdbaarheid pas vast als de Afdeling bestuursrechtspraak zich over een rekenkundige ondergrens heeft uitgesproken.

De Afdeling advisering heeft minimaal 8 tot 10 weken nodig om tot een voorlichting te komen. Na advies van de Raad van State wordt het besluit genomen om de rekenkundige ondergrens te verhogen. Wanneer de ondergrens vervolgens kan worden ingebracht in een lopende procedure bij de Afdeling bestuursrechtspraak moet en rekening worden gehouden met 1 tot 1,5 jaar voordat er een eindoordeel ligt. De ondergrens is dan wel al ingevoerd en kan worden gebruikt in de vergunningverlening. “

“Er is een risico dat wanneer er een rekenkundige ondergrens wordt ingezet in de toestemmingverlening en vervolgens geen stand houdt bij de Afdeling bestuursrechtspraak, er een vergelijkbare groep als de PAS-melders ontstaat. Daarom vind ik het ook van uiterst belang dat we dit op een zorgvuldige manier doen. Dit licht ik uitgebreider toe in de Kamerbrief die ik gelijktijdig naar uw Kamer stuur.”

[Antwoorden op Kamervragen so over Landbouw- en Visserijraad 24 februari 2025](#)

[Antwoorden](#) op Kamervragen over agri-PV

(Bij agri-PV wordt landbouw gecombineerd met de opwekking van zonne-energie)

[Antwoord](#) op vragen BBB over de import van Russische kunstmest en de mogelijkheden om alternatieven zoals RENURE sneller toe te laten

[Antwoord](#) op vragen D66 over het bericht 'Schoof: binnen twee maanden stikstofplan, 'economie moet blijven functioneren''

[Antwoord](#) op vragen GL-PvdA over het bericht dat een kleinschalige boerderij moet stoppen omdat hun pachtcontract niet verlengd wordt

[Antwoorden](#) op Kamervragen over het bericht 'Toezichthouder en ministerie van landbouw negeren EU-regels die kalfjes moeten beschermen, zeggen experts'

[Beantwoording](#) Kamervragen over een concrete maximumnorm om varkens te beschermen tegen ziekmakende giftige staldampen

[Antwoord](#) op vragen van VVD, GL-PvdA, NSC en D66 over de Duitse 'Stoffstrombilanzverordnung' (die regelt hoe landbouwbedrijven moeten omgaan met nutriënten en hoe operationele 'Stoffstrombilanzen' moeten worden opgesteld)

[Antwoord](#) op vragen BBB over het bericht dat de Europese Commissie subsidies heeft verstrekt aan milieuorganisaties om specifieke wetgevingsvoorstellen te promoten, zoals de Natuurherstelwet

[Beantwoording vragen naar aanleiding van de Kamerbrief Wijziging ontwikkelkader windenergie op zee](#)

[Antwoord](#) op vragen van SGP, VVD, PVV en BBB over de dure importcontroles bij groente en fruit

[Antwoord](#) op vragen BBB over het artikel 'Derogatiebedrijven helpen kabinet een handje: 'Nitraatconcentratie daalt naar, op of onder de norm''

[Antwoord](#) op vragen van het lid Flach over de uitspraken over het aanmerken van het spuiwater uit de stikstofkraker als dierlijke meststof

[Antwoord](#) op vragen NSC over de aanpak, en het gebruik van de term, piekbelasters

[Antwoord](#) op vragen VVD over de kamerbrief over de bijstelling van de planning van het Nationaal Programma Ruimte voor Defensie

[Antwoord](#) op vragen BBB over overheidssubsidie Taboer-platform

Nieuwsberichten

Eerste Kamer

18-02 Eerste Kamer: '5 miljard euro uit Klimaatfonds voor landbouw'

De Eerste Kamer heeft een [motie](#) aangenomen die de regering verzoekt om zodanige maatregelen te nemen dat in het Klimaatfonds **vijf miljard euro beschikbaar is voor activiteiten en maatregelen in de landbouw die een bijdrage leveren aan de doelstellingen van het Klimaatfonds**. De fracties van OPNL, GroenLinks-PvdA, SGP, D66, Volt, CDA, PVV,

ChristenUnie, BBB en 50PLUS stemden voor de motie, de fracties van FVD, SP, PvdD, VVD en JA21 stemden tegen.

De Eerste Kamer stemde gisteren over vijf begrotingen waarover zij een week eerder debatteerde. Het betreft de begrotingen voor 2025 van Klimaat en Groene Groei; het Klimaatfonds; Economische Zaken; het Nationaal Groeifonds; en Financiën en Nationale Schuld. Alle begrotingen zijn door de Kamer aangenomen.

Lees [hier](#) een uitgebreid verslag van die debatten.

18-02 Eerste Kamer spreekt met bewindspersonen LVVN over Begroting LVVN

De Eerste Kamer sprak gisteren ook met minister Wiersma en staatssecretaris Rummenie over de Begroting LVVN. Op 4 maart stemt de EK over die begroting en 1 ingediende motie.

[Zie ook deze Kamerbrief over Nota naar aanleiding van het tweede verslag Eerste Kamer Ontwerpbegroting LVVN 2025](#) (beantwoording vragen fracties in de Eerste Kamer).

Lees [hier](#) het verslag van dit debat.

Kabinet

10-03 [Start pilot vaccineren pluimvee tegen vogelgriep](#)

07-03 [DNA-methode toegestaan voor onderzoek naar vleermuizen bij spouwmuurisolatie](#)

18-02 [Vogelgriep vastgesteld in grensgebied België](#)

18-02 [Vogelgriep vastgesteld in Idsegahuizum](#)

11-02 [Nationale Databank Flora en Fauna voortaan vrij toegankelijk voor iedereen](#)

04-02 [Kabinet wil met voldoende ruimte voor grote rivieren onnodige waterschade tegengaan](#)

24-01 [Vogelgriep vastgesteld in grensgebied Duitsland](#)

Ministeriële commissie Economie en Natuurherstel ingesteld

Nieuwsbericht | 24-01-2025 | 14:45

Er komt een ministeriële commissie om Nederland zo snel mogelijk van het stikstofslot af te krijgen. Hoewel er de afgelopen jaren al veel stappen zijn gezet om stikstof te reduceren en natuur te herstellen, is er nog geen structurele oplossing. 2 recente rechterlijke uitspraken hebben de urgentie om dit probleem aan te pakken verder vergroot.

Deze uitspraken zijn ingrijpend en hebben grote gevolgen voor het verlenen van natuurvergunningen. Dit raakt niet alleen lopende projecten in sectoren zoals industrie, defensie, landbouw, woningbouw en luchthavens, maar ook eerder verleende vergunningen. Voor bedrijven en ondernemers zorgt dit voor veel onzekerheid over hun toekomstige activiteiten.

De ministeriële commissie Economie en Natuurherstel heeft als doel om op korte termijn een concreet programma uit te werken om Nederland van het slot te halen en perspectief te bieden aan sectoren die zijn geraakt door de rechterlijke uitspraken. Dit wordt gedaan door:

1. te verkennen wat er mogelijk is of kan worden in de vergunningverlening;
2. een programma van maatregelen op te stellen gericht op een gegarandeerde vermindering van de stikstofuitstoot en natuurherstel;
3. in kaart te brengen wat de impact is van de 'terugwerkende kracht' uit de uitspraak van Raad van State en daar een oplossing voor bieden;
4. inzet te plegen richting Brussel en EU-wetgeving.

24-01 5.1.2e [benoemd tot](#) 5.1.2e

24-01 [Maatregelen MKZ afgeschaald na negatieve testuitslagen](#)

Europa

De Europese Commissie presenteerde 19 februari jl. haar landbouwstrategie: [Commission presents its roadmap for a thriving EU farming and agri-food sector](#) en [Future of agriculture - European Commission](#).

5.1.2e

plaatste er dit filmpje over op X:

<https://x.com/CHansenEU/status/1892172946505859540>.

Voor LG relevante moties en amendementen

Uit de Eerste Kamer

18-02 In de Eerste Kamer is een [motie](#) aangenomen die de regering verzoekt om zodanige maatregelen te nemen dat in het Klimaatfonds vijf miljard euro beschikbaar is voor activiteiten en maatregelen in de landbouw die een bijdrage leveren aan de doelstellingen van het Klimaatfonds.

Uit de Tweede Kamer

05-03 Stemningsuitslag moties ingediend bij het debat over stikstofproblematiek

Stemverklaring NSC: Holman (NSC) gaf in een uitgebreide stemverklaring aan waarom zijn partij niet voor motie 342 ([Motie](#) Vedder c.s. over de rekenkundige ondergrens pas inzetten als zeker is dat deze juridisch houdbaar is) stemt: *"We zijn als Nieuw Sociaal Contract verheugd dat de ondergrens van 1 mol nu eindelijk ingesteld kan gaan worden en dat de Raad van State hierover een oordeel zal gaan vellen. In de twee moties wordt die gekoppeld aan juridische en emissiegerelateerde zaken. Wij zijn er hartstikke voor dat er een geborgde emissiedoelstelling plaats gaat vinden, maar we vinden dat die niet gekoppeld moet worden. Wij begrijpen de inbreng van deze moties. Na het debat en de beantwoording van de minister te hebben gehoord, zou je namelijk niet volledig het vertrouwen kunnen hebben dat dit kabinet werkelijk met een geborgde emissiedoelstelling komt. Het volgende stikstofdebat is op 2 april. Wij verwachten dat de minister dan wel het kabinet komt met heldere en geborgde doelstellingen, waarbij wat we hebben afgesproken in het hoofdlijnenakkoord het uitgangspunt is, namelijk 41% reductie ten opzichte van 2019, zodat het hoe, wat en wanneer in het volgende commissiedebat geborgd, helder en duidelijk wordt aangegeven."*

Aangenomen moties

335 [Motie](#) Podt over decentrale overheden ondersteunen door de ruimtelijke instrumenten voor te bereiden

336 [Motie](#) (gewijzigd) Bromet c.s. over ervoor zorgen dat een rekenkundige ondergrens gepaard gaat met een plan waarin emissiereductie stevig geborgd is (t.v.v. 35334-336)

337 [Motie](#) Van Campen c.s. over helderheid over de emissiereductie die nodig is voor het landelijke doelbereik

339 [Motie](#) (gewijzigd) Flach over de rekenkundige ondergrens als eenzelfde detectiegrens toepassen in de fase van de passende beoordeling voor vergunningverlening (t.v.v. 35334-339)

340 [Motie](#) Holman en Grinwis over absolute reductiedoelen opnemen in het spoor "emissiereductie en natuurherstel"

341 [Motie](#) Holman en Van Campen over specifieke aandacht van de ministeriële commissie voor structuurbeleid voor de Veluwe en de Peel

342 [Motie](#) Vedder c.s. over de rekenkundige ondergrens pas inzetten als zeker is dat deze juridisch houdbaar is

343 [Motie](#) Vedder c.s. over de legalisatie van PAS-melders en interimmers onderdeel maken van het beleidspakket van de ministeriële commissie

344 [Motie](#) Koekkoek over de Kamer periodiek informeren over de bijeenkomsten en de voortgang van de ministeriële commissie

345 [Motie](#) Van der Plas over het belang van een sterke en weerbare agrarische sector in een tijd van geopolitieke instabiliteit

346 [Motie](#) Grinwis c.s. over onzekerheid door de uitspraak van de Raad van State bij initiatiefnemers voorkomen

347 [Motie](#) Grinwis en Holman over stabiele emissiereductiedoelen en emissieplafonds opnemen in de Wet stikstofreductie

348 [Motie](#) Grinwis c.s. over duidelijkheid in de doelsturingsbrief over doelen, normen en maatregelen

349 [Motie](#) Beckerman c.s. over een administratiesysteem voor deposities onder de rekenkundige ondergrens

Verworpen moties

350 [Motie](#) De Vos over vergunningverlening op basis van empirische natuurgegevens als alternatief voor de kritische depositiewaarde

338 [Motie](#) Ouwehand over het vertrouwen in minister Wiersma opzeggen
Alleen PvdD en Denk stemden voor deze motie

05-03 Stemningsuitslag moties ingediend bij het debat over Uitvoerbaarheid beleid op het boeren erf

Aangenomen moties

[Motie](#) Grinwis c.s. over het wegnemen van knelpunten bij de samenwerking tussen melkveehouders en akkerbouwers

[Motie](#) Grinwis c.s. over een uitwerking van het "recht op vergissen" voor boeren voor de zomer naar de Kamer sturen

[Motie](#) Holman en Grinwis over per 1 januari 2026 een begin maken met doelsturing in de melkveehouderij

[Motie](#) Flach en Van Campen over bedrijfsspecifieke ammoniakuitstoot

[Motie](#) Van Campen en Grinwis over het wegnemen van knellende wet- en regelgeving voor multifunctionele landbouwbedrijven

[Motie](#) Vedder c.s. over een evaluatie van de agrarische praktijktoets

Aangehouden motie

[Motie](#) Kostic over investeringen in de biologische landbouw om de complexiteit op het boerenerf te verminderen

Verworpen motie

[Motie](#) Podt over een tegemoetkoming voor agrarische bedrijven die door fouten bij de opkoopregeling in de problemen zijn gekomen

05-03 Stemningsuitslag moties ingediend bij het debat Pacht

Aangenomen moties

[Motie](#) Holman en Vedder over een duidelijke richtlijn over het verpachten van grond en de aanbestedingsprocedures

[Motie](#) Holman en Grinwis over een einde aan de vrijstelling van overdrachtsbelasting voor niet-agrariërs die grond kopen

[Motie](#) Pierik en Grinwis over maatregelen treffen waardoor boeren niet plotseling grond kwijtraken bij een nieuwe pachtuitgifte

[Motie](#) Pierik over agrarisch medegebruik van de gronden van TBO's stimuleren

[Motie](#) Pierik en Grinwis over bij de uitgifte van pachtgrond in eigen beheer prioriteit geven aan boeren in de directe omgeving en boeren die de laatste pachter waren

[Motie](#) Van Campen en Bromet over overgaan tot duurzame pachtcontracten zonder het Didam-arrest als beperkende factor

[Motie](#) Kostic over stappen in het pacht- en grondbeleid om het areaal van biologische landbouw te vergroten

Verworpen motie

[Motie](#) (gewijzigd) Flach en Vedder over meer openheid van zaken over de selectie van bedrijven voor de berekening van de pachtnormen (t.v.v. 27924-96)

6 februari 2025

Verslag

Betreft	Regulier overleg
Vergaderdatum en -tijd	6 februari 2025, 13.00-15.00 uur
Locatie	Provinciehuis Utrecht
Deelnemers	<u>Leden BAC Landelijk Gebied</u> [redacted] (NH; voorzitter), B. Potjer (ZH; vicevoorzitter) [redacted] (Gr), [redacted] (Dr), [redacted] (Dr), [redacted] (Ov), [redacted] (Gld), [redacted] (Fl), [redacted] (Fl), [redacted] (Ut), [redacted] (NH), F. Rijkaart (ZH), [redacted] (Ze), [redacted] (NB), [redacted] (NB), [redacted] (Li), [redacted] (Li) <u>Andere gedeputeerden</u> [redacted] (Fr), [redacted] (Gld) <u>Ambtelijke vertegenwoordiging</u> [redacted] (voorzitter AAC LG), [redacted] [redacted] [redacted] [redacted] (agendapunt 2c), [redacted] [redacted] (IPO) Verhindert [redacted] (Fr), [redacted] (Fr), [redacted] (Ov), [redacted] (Ut), M. van Leeuwen (ZH), [redacted] (Ze), [redacted] (NB)

1. Opening en vaststelling agenda

a. Opening

De voorzitter opent het overleg om 13.00 uur en heet de deelnemers welkom. De voorzitter memoreert dat dit de laatste BAC-overlegbijeenkomst van gedeputeerde Otter is en bedankt [redacted] voor zijn inzet voor de BAC Landelijk Gebied.

b. Vaststelling agenda

De BAC stelt, met onthamering van de agendapunten 3b, 3e, 3g, 3h en 3i en het starten met agendapunt 2f, de agenda voor het overleg van de BAC Landelijk Gebied van 6 februari vast.

2. Bespreekpunten

VTH

a. Hoofdpijnen plan van aanpak organisatie en vervolgproces rechterlijke uitspraken 'vergunningplicht intern salderen' en 'Greenpeace'

Met kennisneming van het voornemen van het IPO-bestuur een tijdelijke, als spiegel van de Ministeriële Commissie Economie en Natuurherstel dienende, brede bestuurlijke IPO-kopgroep Economie en Natuurherstel in te stellen, wenst de BAC de hoofdpijnen van een plan van aanpak met betrekking tot de rechterlijke uitspraken 'vergunningplicht intern salderen' en 'Greenpeace' en de duiding-impact-handelingsperspectieven voor finale vaststelling naar het IPO-bestuur door te geleiden.

Vergaderdatum en -tijd: 6 februari 2025, 13.00-15.00 uur

Locatie: Provinciehuis Utrecht

Voor inbreng in de IPO-kopgroep stemt de BAC in met het instellen van een breed portefeuillehoudersoverleg uit de BAC Landelijk Gebied, bestaande uit een portefeuillehouder VTH, een portefeuillehouder Natuur, een portefeuillehouder Strategie en een portefeuillehouder Landbouw. Ten aanzien van het door de ministeriële commissie op te stellen plan van aanpak en een door de provincies aan het kabinet voor te leggen provinciaal aanbod stemt de BAC in met een op korte termijn door de IPLG te verrichten uitvraag aan de provincies en een in dit verband door de IPLG te organiseren strategisch overleg.

b. Voorbereiding BO vervolgaanpak PAS-melders 19 februari

Met de inzet in het op 19 februari met de minister van LNV te voeren bestuurlijke overleg (BO) over de vervolgaanpak PAS-melders tot heldere afspraken te komen over (gezags)verantwoordelijkheden en – via de Ministeriële Commissie Economie en Natuurherstel te bewerkstelligen – geborgde generieke en maatwerkmaatregelen, verzoekt de BAC de IPLG de door de BAC van aanvullingen voorziene inbreng in het BO op te nemen in een aan de Colleges van Gedeputeerde Staten (GS) voor te leggen notitie. De IPLG heeft de bedoelde notitie op 7 februari verzonden aan de leden van de AAC Landelijk Gebied met het verzoek deze te agenderen voor de GS-overleggen van 11 resp. 18 februari.

De BAC geeft de uit de voorzitter, de vicevoorzitter en de VTH-portefeuillehouders van de BAC bestaande BO-delegatie het mandaat voor de BAC-inbreng in het BO zorg te dragen.

c. Contourennotitie gezamenlijk handhavingsbeleid

Met de notie van het belang van maatwerk stemt de BAC in met de contouren voor het verkennen van de mogelijkheid van een gezamenlijk handhavingsbeleid voor de gebiedsbescherming van Natura 2000-gebieden op het gebied van stikstof. Inhoudelijke bespreking van de beleidsnotitie vindt plaats in het reguliere BAC-overleg van 27 maart.

Landelijk Gebied/Natuur**d. Voorbereiding BO Landelijk Gebied en BO Natuur 27 maart**

De BAC neemt kennis van de conceptagenda's voor het op 27 maart met de minister van LNV te voeren bestuurlijke overleg (BO) Landelijk Gebied resp. het op 27 maart met de staatssecretaris van LNV te voeren BO Natuur en stemt in met de door de voorzitter voorgestelde BAC-delegatiesamenstellingen.

Met betrekking tot de conceptagenda voor het BO Natuur vraagt de BAC aandacht voor het agenderen van biodiversiteitsopgaven, de Bossenstrategie, de stelselherziening jacht en faunabeheer en de infractieprocedure weidevogels.

Inhoudelijke bespreking van de inbreng in de BO's vindt plaats in het extra BAC-overleg van 11 maart en in het reguliere BAC-overleg van 27 maart.

e. Verdeling portefeuillehouderschappen BAC Landelijk Gebied

De BAC stemt in met een door het IPO-bestuur te bekrachtigen wijziging van de verdeling van portefeuillehouderschappen. De voorzitter nodigt de BAC-leden uit eventuele aanvullende voorkeuren vóór indiening van het voorstel voor het IPO-bestuursoverleg van 13 maart aan de IPLG te berichten.

f. Terug- en vooruitblik BAC-verdiepingssessie Waarden 4 februari

De BAC blikt terug op de op 4 februari belegde BAC-verdiepingssessie 'Waarden' en deelt het door de voorzitter en de vicevoorzitter uitgesproken belang van het – vanuit het perspectief van de GS-en – openlijk bespreken van dilemma's en het in goed overleg formuleren van gedeelde en ongedeelde beleidsvisies in de BAC.

3. Hamerstukken

Natuur

a. Vervolgproces agrarisch natuurbeheer

De BAC geeft de IPLG opdracht het agrarisch natuurbeheer in samenwerking met het Rijk verder uit te werken en stemt in met de ter zake voorgestelde inbreng in het BO Landelijk Gebied van 27 maart.

b. Manifest Nationale Parken

Met de notie dat de provincie Overijssel haar besluit over het ondersteunen resp. ondertekenen van het Manifest Samenwerking Nationale Parken op een later moment neemt, geeft de BAC gedeputeerde Hofstra het mandaat om het manifest namens de provincies te ondertekenen.

c. Businesscase Meldingsapplicatie Natuurvriendelijk Isoleren

De BAC stemt in met het aan het IPO-bestuur doorgeleiden van het in de businesscase opgenomen scenario 2.

Fauna

d. Landelijk Informatiepunt Wolf

De BAC wenst in het met het Rijk te voeren gesprek over de Landelijke Aanpak Wolven afspraken te maken over de financiering van het Landelijk Informatiepunt Wolf. De BAC staat hierbij een informatiepunt voor dat aan de verwachtingen voldoet.

e. Capaciteit faunazaken

De BAC stemt in met het financieren van het uitbreiden van de noodzakelijke capaciteit voor het verlenen van tegemoetkomingen faunaschade en tijdelijke inhuur voor bezwaar om te zetten naar vaste formatie. De BAC stelt haar besluitvorming ter zake van capaciteit voor het (al dan niet) uitbreiden van de toetsing op adequaat gebruik afhankelijk van een verkenning van de mogelijkheden daartoe.

Landbouw

f. Proces 8^e Actieprogramma Nitraatrichtlijn

De BAC stemt ermee in de provinciale inbreng bij de totstandkoming van het 8^e Actieprogramma Nitraatrichtlijn zowel de vanuit de BAC Ruimte en Leefomgeving als de BAC Landelijk Gebied conform het voorgestelde proces voor te bereiden.

GGA

g. Brede Beëindigingsregeling

In afwachting van de Kamerbrief met betrekking tot een brede beëindigingsregeling met structuurbeleid om toekomstperspectief voor blijvers te realiseren, benadrukt de BAC haar wens nadrukkelijk door het ministerie van LNVN bij (de uitwerking van) de beleidsvorming te worden betrokken.

Strategie

h. Provinciale input nationale voedselstrategie

De BAC wenst de in de IPO-notitie opgenomen beslispunten ter zake van de provinciale input voor de nationale voedselstrategie te bespreken in haar reguliere overleg van 27 maart.

i. Provinciale inzet doelsturing

Met de notitie doel- en middelsturing te onderscheiden, wenst de BAC de in de IPO-notitie opgenomen beslispunten ter zake van de provinciale inzet op doelsturing te bespreken in haar reguliere overleg van 27 maart.

j. Programma verdiepingssessies BAC Landelijk Gebied 2025

De BAC stemt in met het programma voor de BAC-verdiepingssessies in 2025.

4. Mededelingen

a. Voortgang interprovinciaal Wolvenplan 2025

De BAC neemt kennis van de voortgang van het interprovinciale wolvenplan 2025.

b. Inhoudelijke inbreng 8^e Actieprogramma Nitraatrichtlijn

De BAC neemt kennis van de mededeling van gedeputeerde Sterk dat de BAC, in overleg met de BAC Ruimte en Leefbaarheid en de Unie van Waterschappen, de minister schriftelijk informeert over haar inbreng met betrekking tot het 8^e Actieprogramma Nitraatrichtlijn. Een op te korte termijn door het ministerie van LNVN gepland BO maakte het onmogelijk om aan het BO deel te nemen.

c. Infractieprocedure boerenlandvogels

De BAC neemt kennis van de stand van zaken van de infractieprocedure boerenlandvogels en de wens van de provincie Fryslân dit onderwerp te agenderen voor het BO Natuur van 27 maart.

d. Vergoeding suikerbietenschade

De BAC neemt kennis van de door gedeputeerde Nielen ingebrachte inzet van de provincie Zeeland ter zake van het vergoeden van na 1 december door ganzen veroorzaakte suikerbietenschade en diens pleidooi voor een interprovinciale inzet.

5. Ter informatie

a. Inbreng aanpak Ruimte voor landbouw en natuur

De BAC neemt kennis van het proces voor de provinciale inbreng voor de aanpak

Ruimte voor landbouw en natuur (RLN).

b. Provinciale inbreng Nota Ruimte

De BAC neemt kennis van het proces voor de provinciale inbreng voor de ontwerp-Nota Ruimte.

c. Conceptprogramma BAC-tweedaagse 26 en 27 maart

De BAC neemt kennis van de voorbereiding van op 26 en 27 in Zuid-Holland te beleggen tweedaagse van de BAC Landelijk Gebied.

d. Proces HNP-werkplan 2025

De BAC neemt kennis van het proces voor het werkplan van het Huis van de Nederlandse Provincies voor 2025.

e. Kamerstukken

De BAC neemt kennis van de Kamerstukken met betrekking tot het domein landelijk gebied.

6. Vaststelling verslagen BAC-overleggen

De BAC stelt het verslag van het reguliere BAC-overleg van 5 december 2024 ongewijzigd vast.

7. Rondvraag en sluiting

Op voorstel van gedeputeerden Hofstra en Zoet stemt de BAC in met het beleggen van een sessie over de taken en werkwijzen van BIJ12.

De voorzitter bedankt de deelnemers voor hun inbreng en sluit het overleg om 15.00 uur.

27 maart 2025

Agenda

Betreft: Regulier overleg
Vergaderdatum en -tijd: 27 maart 2025, 09.00-11.30 uur
Locatie: Gouda (als onderdeel van BAC-tweedaagse)

Deelnemers: Leden BAC Landelijk Gebied
5.1.2e (NH; voorzitter), B. Potjer (ZH; vicevoorzitter)
PM (Gr), 5.1.2e (Fr), 5.1.2e (Fr), 5.1.2e (Dr), 5.1.2e (Dr),
5.1.2e (Ov), 5.1.2e (Ov), 5.1.2e (Gld), 5.1.2e (Gld), 5.1.2e (Fl),
5.1.2e (Fl), 5.1.2e (Ut), 5.1.2e (Ut), 5.1.2e (NH), M. van Leeuwen (ZH),
F. Rijkaart (ZH), 5.1.2e (Ze), 5.1.2e (Ze), 5.1.2e (NB), 5.1.2e (NB),
5.1.2e (NB), 5.1.2e (Li)
Ambtelijke vertegenwoordiging
5.1.2e (voorzitter AAC LG), 5.1.2e (voorzitter AAC LG), 5.1.2e
(BIJ12), 5.1.2e, 5.1.2e, 5.1.2e, 5.1.2e, 5.1.2e, 5.1.2e
5.1.2e (IPO)
Verhinderd:

1. Opening en vaststelling agenda

a. Opening

b. Vaststelling agenda

U wordt verzocht de agenda voor het overleg van de BAC Landelijk Gebied van 27 maart vast te stellen.

2. Besprekpunten

VTH

a. Gezamenlijk toezichts- en handhavingsbeleid

U wordt verzocht in te stemmen met de in de IPO-notitie opgenomen beslispunten ter zake van een gezamenlijk provinciaal toezichts- en handhavingsbeleid.

Gevraagde besluiten	Bestuurlijk woordvoerder: Frank Rijkaart
De BAC Landelijk Gebied wordt verzocht in te stemmen met: 1. Het gezamenlijk toezichts- en handhavingsbeleid gebiedsbescherming stikstof, zoals beschreven in de bijgevoegde notitie (bijlage 1); 2. Dit beleid als uitgangspunt te nemen voor de benodigde doorvertaling naar het door de GS'en vast te stellen eigen provinciaal toezichts- en handhavingsbeleid gebiedsbescherming stikstof;	Annotatie door: @ 5.1.2e / 5.1.2e 5.1.2e 1. TKN. Handhavingsbeleid is een vertaling van de Landelijke Handhaving Strategie Omgevingsrecht. Voorstel wijkt niet af van Landelijke Handhavingsstrategie Omgevingsrecht (LHSO). Onduidelijk wat de meerwaarde is van dit

3. Het elkaar informeren over afwijkingen die bij die doorvertalingen worden doorgevoerd, gezien het door de BAC onderschreven belang om niet tegen elkaar uitgespeeld te worden.	voorstel. Gaat ook niet veel mis door ons hieraan te verbinden maar voegt weinig toe. Commitment aan toezichtstrategie is afgesproken in een eerder stadium. 2. Akkoord. 3. Akkoord.
---	--

b. Contourennotitie intrekkingsbeleid

U wordt verzocht in te stemmen met de in de IPO-notitie opgenomen beslispunten ter zake van de contouren voor een gezamenlijk provinciaal intrekkingsbeleid.

Gevraagde besluiten	Bestuurlijk woordvoerder: Frank Rijkaart
De BAC Landelijk Gebied wordt gevraagd: 1. Te constateren dat een geborgd maatregelenpakket voor stikstofreductie en natuurherstel de belangrijkste wijze is om intrekkingsverzoeken te kunnen afwijzen en wenst het voornemen om intrekkingsbeleid te voeren te betrekken bij de inzet richting de MCEN; 2. Hiertoe opdracht aan de IPLG te verlenen om een strategie uit te werken voor het kunnen afwijzen van (willekeurige) intrekkingsverzoeken, door te sturen op de intrekking van latente ruimte en van actieve ruimte voor zover dat ondersteunend is aan door provincies te nemen geborgde maatregelen; 3. Vooruitlopend op de uitwerking van deze strategie zich uit te spreken voor het zullen voeren van intrekkingsbeleid voor latente ruimte, passend bij de specifieke omstandigheden binnen de provincie; 4. Ter ondersteuning van bovengenoemde besluiten de bijgaande contourennotitie vast te stellen.	Annotatie door: @ 5.1.2e / 5.1.2e 5.1.2e 1. Akkoord op dat maatregelenpakket belangrijkste wijze is. Niet akkoord op betrekken intrekkingsbeleid voeren bij MCEN. Intrekkingsbeleid niet wenselijk. 2. Niet akkoord, sturen op actualisatieverplichting nuttiger. De natuurwetgeving kent geen actualisatieverplichting zoals de industrie die wel kent. Agrarische bedrijven hebben vaan een vorm van toestemmingsverlening uit de jaren '90 of nog eerder zonder dat die een keer is geactualiseerd. Dit is niet van vandaag op morgen te regelen maar zou wel goed zijn voor het creëren van meer grip op de sector. Als het gaat om bijvoorbeeld de inzet van innovatie zou een soortgelijke verplichting als de invoering van BBT (beste beschikbare technieken) ook kunnen helpen bij het gebruik. Er staan een aantal misvattingen in het stuk, o.a. dat het hebben van intrekkingsbeleid helpt bij het pareren van intrekkingsverzoeken. Intrekkingsverzoeken zijn alleen te pareren door het nemen van passende maatregelen op dezelfde Natura 2000-gebieden. Kans dat je

	zelf iets intrekt dat hetzelfde effect heeft als de activiteit waarvan je de vergunning intrek is buitengewoon klein. Daarnaast is intrekken latente ruimte minder relevant vanwege de Rendac uitspraak van december 2024. Plannen van een aantal medeprovincies om wel met intrekkingsbeleid aan de slag te gaan kan, maar ook daar betekent het uit de markt halen van latente ruimte geen directe daling in de stikstofemissies. 3. Niet akkoord 4. Niet akkoord
--	--

Natuur (fauna/klimaat)

c. Interprovinciaal Wolvenplan 2025

U wordt verzocht in te stemmen met de in de IPO-notitie opgenomen beslispunten ter zake van het Interprovinciaal Wolvenplan 2025.

Gevraagde besluiten	Bestuurlijk woordvoerder: Berend Potjer
De BAC Landelijk Gebied wordt verzocht: 1. Kennis te nemen van het resultaat van de bestuurlijke gespreksronde wolf 10-13 februari 2025 (bijlage 1). 2. In te stemmen met het aangepaste interprovinciale Wolvenplan 2025 (bijlage 2) en dit voor definitieve vaststelling voor te leggen aan het IPO-bestuur. 3. De staatssecretaris van LNV in het BO Natuur van 27 maart te informeren over de vaststelling van het WP25 en hem te verzoeken de definitie probleemwolf wettelijk vast te leggen. 4. In te stemmen met het advies om direct na bespreking in de BAC Landelijk Gebied over het positieve advies van de BAC te communiceren.	Annotatie door: @ 5.1.2e Akkoord

d. Natuurvriendelijk isoleren

U wordt verzocht in te stemmen met de in de IPO-notitie opgenomen beslispunten ter zake van natuurvriendelijk isoleren.

Gevraagde besluiten De BAC Landelijk Gebied wordt verzocht: 1. Kennis te nemen van het resultaat van het bestuurlijk overleg NVI (en eDNA) aan de hand van bijlage 1. 2. Een gezamenlijk standpunt in te nemen op basis van de notitie die na bespreking daarvan in het overleg van de AAC Klimaat en Energie op 13 maart aan de BAC Landelijk Gebied en de BAC Klimaat en Energie wordt voorgelegd.	Bestuurlijk woordvoerder: Berend Potjer Annotatie door: @ [REDACTED] 5.1.2e Met de inwerkingtreding van de erkende maatregel wordt de basis onder de modelmatige berekeningen in het pre-SMP (en ook de landelijke lijn NVI) weggeslagen, omdat de isolaties na een negatieve eDNA test niet meegenomen kunnen worden in de berekening (geen zicht op, verandert per dag). Hierdoor loopt het max te isoleren % scheef en is de gebiedscompensatie onvoldoende. Over deze varianten is ambtelijk verwarring ontstaan waardoor verschillende provincies op verschillende manieren hebben geannoteerd. Dit zit hem vooral op het woord 'actief' of 'passief' handhaven. Deze termen staan niet gedefinieerd in de IPO-notitie Als ZH is op dit moment het standpunt dat wij gaan handhaven op NVI na een positieve eDNA-test en stoppen we met gedogen NVI op het moment dat er meldingen of handhavingsverzoeken binnen of op het moment dat de toezichthouders er zelf tegenaanlopen. Door de in onze ogen wat ongelukkig geformuleerde varianten bestaat de kans dat hier over discussie ontstaat terwijl er in in onze ogen eigenlijk ter belsuitvroming zou moeten voorliggen of we moeten na een positieve eDNA test wel of niet gaan handhaven als provincies. Betere formulering (in afstemming met Utrecht en Brabant) van de varianten zou zijn: - Variant a: niet actief handhaven op de eDNA-regeling (specifiek bij toepassing NVI na een positieve eDNA test) en de landelijke lijn NVI overeind te houden (=NVI blijven gedogen, zonder wettelijke grond). - Variant b: actief handhaven op de eDNA-regeling (specifiek bij toepassing NVI na een
--	--

	positieve eDNA test) en te stoppen met de landelijke lijn NVI (=stoppen met gedogen NVI, want geen wettelijke grond). - Variant c: actief handhaven op NVI na een positieve eDNA-test en de landelijke lijn NVI overeind te houden (=NVI blijven gedogen, zonder wettelijke grond). Het is nu te vroeg om te beslissen op het actief handhaven op de gehele eDNA regeling. Of, hoe en op welke grond we zouden kunnen handhaven bij isolatie na een negatieve test, is onvoldoende onderzocht en uitgewerkt. De gevolgen hiervan zijn nog niet in voldoende in kaart gebracht. Daarom ambtelijk o.a. vanuit Utrecht en Brabant het dringende verzoek eventuele besluiten alleen te laten gaan over "actief handhaven na een positieve DNA test". (Dit is ook de breed gedragen lijn in de taakgroep NVI/SMP). Gezien de korte tijd van totstandkoming is dit niet afgestemd, maar is de wens van één provincie gevolgd om de besluiten te verbreden. Dit is naar onze mening onverstandig en onverantwoord, omdat het op basis van onvolledige informatie zou gebeuren.) Ook uit een gedegen externe juridische analyse (zie annotatie) blijkt dat er eigenlijk geen andere keuze mogelijk is, willen we als bevoegd gezag onze verantwoordelijkheid op de juiste manier invullen.
--	--

Strategie

e. Provinciale inbreng Nota Ruimte op thema landbouw en natuur

U wordt verzocht in te stemmen met de in de IPO-notitie opgenomen beslispunten ter zake van de provinciale inbreng op de Nota Ruimte op het thema landbouw en natuur.

Gevraagde besluiten	Bestuurlijk woordvoerder: Mariëtte van
----------------------------	---

De BAC Landelijk Gebied wordt verzocht: 1. In te stemmen met de volgende onderwerpen voor het bepalen van een provinciale inzet voor de Nota Ruimte op het onderwerp 'landbouw en natuur': • Ruimteclaims • Bodem en Water sturend • Zonering (landbouwstructuur en zones rondom Natura 2000 – gebieden) • Natuur (o.a. ANB en veranderend grondgebruik) • Gebiedsgerichte aanpak • Bestuurlijke randvoorwaarden (o.a. financiën) 2. De bouwstenennotitie vast te stellen als vertrekpunt voor het uitwerken van een definitieve provinciale Inzet onder leiding van de portefeuillehouders strategie.	Leeuwen Annotatie door: @ 5.1.2e / @ 5.1.2e 5.1.2e 1. Lijst met onderwerpen is goed, maar mogelijk niet volledig. Advies om dit als niet-limitatief startpunt te zien. Dat biedt ruimte om op basis van voortschrijdend inzicht nog onderwerpen toe te kunnen voegen, zoals klimaat (uitstoot uit veenweide) en waterkwaliteit (KRW). 2. Akkoord, onder voorwaarde dat het geen limitatieve lijst is.
--	---

f. Provinciale inzet doelsturing

U wordt verzocht in te stemmen met de in de IPO-notitie opgenomen beslispunten ter zake van de provinciale inzet op doelsturing.

Gevraagde besluiten	Bestuurlijk woord-voerder: Frank Rijkaart
De BAC Landelijk Gebied wordt verzocht in stemmen met de volgende inzet op doelsturing: 1. Voor het stellen van doelen pleiten provincies voor: a) een integrale aanpak voor doelsturing (en niet een eenzijdige focus op emissies), waarbij wettelijke doelen voor stikstof, klimaat, natuur en water prioriteit krijgen en afwenteling van het ene doel op het andere voorkomen moet worden; b) bedrijfsspecifieke doelen die een substantiële bijdrage leveren voor het behalen van de wettelijke doelen van stikstof, klimaat, natuur en water; c) Een duidelijke en heldere meeteenheid voor ondernemers die goed is te relateren aan de landelijke doelstelling en ongewenste neveneffecten voorkomt. Bijvoorbeeld een emissiedoel per hectare. 2. Voor het sturen op doelen pleiten provincies voor een aanpak waarin de sturingsvormen belonen en normeren gecombineerd worden, waarbij:	Annotatie door: @ 5.1.2e 5.1.2e Akkoord. Aandachtspunten: - Algemeen: voor welke sectoren wil men deze besluiten nemen? - 3a: simpel is goed, maar wenselijk dat de systematiek die gekozen wordt juridisch stevig genoeg

a) Bedrijfsspecifieke einddoelen van tevoren vaststaan; b) 'Koplopers' en het 'peloton' in beweging komen door in een vooraf bepaalde periode prestaties richting de bedrijfsspecifieke einddoelen te belonen; c) Vooraf helderheid geboden wordt aan ondernemers over het tijdspad en duidelijk gemaakt wordt wanneer de sturingsvorm belonen overgaat in normeren en/of beprijzen, zodat juridische zekerheid over geborgde emissiedaling geboden kan worden. 3. Wat betreft de invoeringstijd bij de minister aan te dringen: a) op een zo snel mogelijke invoering (maximaal 2 jaar) van doelsturing met een zo simpel mogelijk systeem, zoveel mogelijk in aansluiting op al bestaande systemen (zoals bijvoorbeeld de Kringloopwijzer voor de melkveesector); b) in de periode tot invoering van doelsturing een sterkere daling van emissies te bewerkstelligen via aanvullende generieke bronmaatregelen en/of middelvoorschriften (al dan niet tijdelijk). 4. Provincies gaan er vanuit dat het Rijk verantwoordelijk is voor de benodigde emissiereductie voor stikstof en klimaat en systeemverantwoordelijk is voor doelsturing. 5. Te pleiten voor bestuurlijk overleg in Q1 2025 over de invoering van doelsturing en bovenstaande inzet in te brengen bij de te maken (bestuurlijke) afspraken met het Rijk over de uitwerking van doelsturing.	- is om emissiereductie te borgen (bijv. een stoffenbalans)
--	---

Landbouw

g. Regieorgaan versnellen innovatie duurzame veehouderij

U wordt verzocht in te stemmen met de in de IPO-notitie opgenomen beslispunten ter zake van het stimuleren en borgen van innovaties door middel van samenwerking tussen het Regieorgaan Versnellen Innovatie Emissiereductie Duurzame Veehouderij en het IPO.

Gevraagde besluiten	Bestuurlijk woordvoerder: Frank Rijkaart
De BAC Landelijk Gebied wordt verzocht ter herbevestiging en uitvoering van de besluitvorming door de BAC LG op 1 februari 2024: 1. In te stemmen met afstemming en samenwerking met het Regieorgaan Versnellen Innovatie Emissiereductie Duurzame Veehouderij, conform voorgesteld proces in deze notitie. 2. Het IPO de opdracht te geven om de	Annotatie door: @ 5.1.2e / @ 5.1.2e Akkoord. Aandachtspunten: Zuid-Holland moet formeel nog steeds het convenant ondertekenen, wordt aan gewerkt. Inmiddels is vanuit LVVN helderheid gegeven over de wijze van toetreden, GS-besluit is juridisch getoetst en wordt voorbereid.

bestuurlijke inbreng tijdens de stuurgroep van het Regieorgaan en het bestuurlijk overleg vanuit het Regieorgaan met de minister van LVVN voor te bereiden. 3. De daarvoor benodigde bestuurlijke afvaardiging namens de BAC LG in de stuurgroep en het bestuurlijk overleg te bepalen op basis van de navolgende eerder vastgestelde criteria (conform besluit BAC LG op 1 februari 2025): a. maximaal 4 bestuurders; b. met 1 eerste woordvoerder en 1 vervanger; c. waarbij voor de samenstelling rekening wordt gehouden met de regionale verdeling (zand, veen en klei), de portefeuilleverdeling in de BAC LG (landbouw en VTH) en de bestuurlijke vertegenwoordiging tot nu toe. Aanmelden: Met in achtneming van bovenstaande criteria kunnen geïnteresseerde bestuurders zich voor de BAC LG van 27 maart melden bij de voorzitter van de BAC. Op basis van de aanmeldingen wordt de afvaardiging namens de BAC LG vastgesteld.	- Regieorgaan heeft smalle focus op technische innovatie, voor Zuid-Holland belangrijk dat dit verbreed wordt naar ook andere oplossingsrichtingen (bijv. voer en management maatregelen, natuurinclusieve maatregelen). Veel technische maatregelen zijn namelijk niet haalbaar voor onze relatief kleine en extensieve melkveehouders.
--	---

Klimaat

h. Voortgang doelbereik bossenstrategie

U wordt verzocht in te stemmen met de in de IPO-notitie opgenomen beslispunten ter zake van de voortgang van de klimaatopgave voor bomen, bos en natuur.

Gevraagde besluiten	Bestuurlijk woordvoerder: Berend Potjer
De BAC Landelijk Gebied wordt verzocht: 1. Kennis te nemen van de opgave van de landelijke en provinciale bossenstrategie(ën). 2. Kennis te nemen van de beperkte voortgang van de provinciale bossenstrategieën en de noodzaak in te zetten op versnelling om doelrealisatie te bereiken. 3. Te bespreken of, en zo ja, welke bijsturing in de uitvoering van de	Annotatie door: @ 5.1.2e Advies om de voortgang van de landelijke en provinciale bossenstrategie verkennend te bespreken tijdens de BAC. <u>Aandachtspunten</u> Voor Zuid-Holland is nu budget beschikbaar gesteld via de koploper maatregelpakketten uit het NPLG. Dit betreft ongeveer 145 ha bosuitbreiding buiten NNN (70% toegekend

provinciale bossenstrategieën nodig is om doelbereik dichterbij te brengen. 4. Te bespreken welke acties richting onder andere het Rijk nodig zijn om doelbereik van de provinciale bossenstrategieën mogelijk te maken.	van de geraamde 207 ha bosuitbreiding in totaal in de pakketten) en 425 ha revitalisering (70% van geraamde 607 ha vitaliteitsimpuls) van bestaand bos. Voor de korte termijn is het budget dekkend (tot 2028), waar voor de lange termijn en het verdere doelbereik van zowel bosuitbreiding buiten NNN en revitalisering bestaand bos geen middelen beschikbaar zijn. Het voorgestelde minumpakket bespreken wij graag nog verder. Vanuit klimaatpunt is het begrijpelijk in te zetten op agroforestry en houtige landschapselementen. Voor de Zuid-Hollandse bossenstrategie, en de link met andere doelen zoals biodiversiteit en recreatie, blijft focus op bosuitbreiding, zowel binnen als buiten NNN, en vitaliteitsimpuls van bestaand bos. Het voorstel om een programmamanager vanuit IPO aan te stellen is zeer wenselijk.
--	--

Europa

i. HNP-analyse werkplan Europese Commissie 2025

U wordt verzocht in te stemmen met de in de IPO-notitie opgenomen beslispunten ter zake van de analyse van het Huis van de Nederlandse Provincies van het werk-plan van de Europese Commissie in 2025.

Gevraagde besluiten	Bestuurlijk woordvoerder: Mariëtte van Leeuwen
De BAC Landelijk Gebied wordt verzocht: 1. Met de onderwerpen / dossiers waar de BAC LG verantwoordelijk voor is in te stemmen, namelijk: • Visie op landbouw en voedsel: 'Samen een aantrekkelijke landbouw- en agrovoedingsector vormen voor toekomstige generaties' (LNM) • Generational renewal strategy: generatievernieuwing in de landbouw (LNM) • Simplificatiepakket ter bevordering van	Annotatie door: @ 5.1.2e / @ 5.1.2e 1. Verzoek om in te stemmen met voorgestelde analyse van HNP om onderstaande voorstellen te monitoren en waar nodig te signaleren en/ of actie op te ondernemen. 2. Verzoek in te stemmen. De punten zijn herkenbaar. 3. Verzoek in te stemmen. Goed om op de hoogte gehouden te blijven van het

weerbaarheid en concurrentiekracht (LNM) • Vereenvoudigingspakket van het gemeenschappelijk landbouwbeleid (LNM) • Evaluatie van de richting in zake oneerlijke handelspraktijken in de landbouw en voedselketen (LNM) • Verordening betreffende planten verkregen door bepaalde nieuwe genomische technieken en levensmiddelen en diervoeders daarvan, en tot wijziging van Verordening (EU) 2017/625 (LNM) • Voorstel voor een wijziging van Verordening wat betreft de versterking van de positie van landbouwers in de voedselvoorzieningsketen (LNM) • Toekomst GLB (LNM) 2. Met de voorgestelde lijn zoals beschreven in het concept position paper MFK in te stemmen (bijlage 3). 3. De uiteindelijke geselecteerde onderwerpen / dossiers van het HNP-werkplan terug te laten komen op de BAC LG-agenda, indien relevant (voor provinciale dossiers of de nationale/Europese lobby).	3. verdere proces.
---	---------------------------

3. Hamerstukken

Landbouw

a. Platform Multifunctionele Landbouw

U wordt verzocht in te stemmen met de in de IPO-notitie opgenomen beslispunten ter zake van formele IPO-deelname aan het Platform Multifunctionele Landbouw.

Gevraagde besluiten	Bestuurlijk woordvoerder: Frank Rijkaart
De BAC Landelijk Gebied wordt verzocht: 1. In te stemmen met aansluiting van het IPO bij het Platform Multifunctionele landbouw. De provincie Overijssel stelt hier menskracht voor beschikbaar en draagt zorg voor een IPO-breed afgestemde inbreng via de werkgroep Landbouw.	Annotatie door: @ 5.1.2a / @ 5.1.2a 5.1.2e Er kan zeker ingestemd worden met het voorstel. Kanttekeningen zijn helder. Ongeveer 25% van de landbouw (en tuinbouw) bedrijven in ZH doet aan een neventak op het bedrijf.

Strategie

b. Provinciale input contouren nationale voedselstrategie

U wordt verzocht in te stemmen met de in de IPO-notitie opgenomen beslispunten ter zake van de provinciale input voor de contouren van een nationale voedselstrategie.

Gevraagde besluiten	Bestuurlijk woordvoerder: Frank Rijkaart
De BAC Landelijk Gebied wordt verzocht akkoord te gaan met de volgende inzet richting het ministerie van LNV: 1. Van de nationale voedselstrategie een brede kabinetsvisie te maken; 2. De voedselstrategie samen met provincies, maatschappelijke partijen en ketenpartijen op te stellen met daarin een uitwerking van rollen en verantwoordelijkheden; In de nationale voedselstrategie: 3. Duidelijkheid te bieden over de gehanteerde definitie van voedselzekerheid en het schaalniveau waarop keuzes gemaakt worden; 4. De volgende elementen (in willekeurige volgorde benoemd), in ieder geval, terug te laten komen: a. Alle verschillende productiewijzen (landbouw, tuinbouw, aquacultuur en visserij); b. De gewenste verhouding tussen food, feed, fiber, fuel en flowers; c. De gewenste verhouding tussen plantaardige en dierlijke eiwitten; d. Klimaatbestendigheid van productie (waaronder waterbeschikbaarheid); e. Inzicht in externe effecten en externe inputs; e. Behoud van omgevingscondities voor (voedsel)productie (incl. vruchtbare landbouwgrond); f. Een verdienmodel voor (primaire) voedselproducenten; g. Leefbaarheid/inbedding van ondernemers in de maatschappij; h. Ketenvorming, ketenafhankelijkheid en	Annotatie door: @ 5.1.2e / @ 5.1.2e 1. Akkoord 2. Akkoord Achtergrond De elementen die genoemd worden als thema's die terug moeten komen in een nationale voedselstrategie, komen deels ook terug in Zuid-Hollandse Voedselvisie. Ambtelijk zijn we aangehaakt en zijn uitgenodigd door het ministerie om een presentatie te houden over de Zuid-Hollandse Voedselvisie en zijn ook vertegenwoordigd in de IPO werkgroep. Aanvullend, de provincie heeft met externe stakeholders invulling gegeven aan het concept "voedselzekerheid" en is ook bezig met een kwantificering van het vraagstuk. Wellicht kunnen beide onderzoeken van pas komen bij de nationale Voedselvisie die in de maak is.

-weerbaarheid (incl. schaalvoordelen en -nadelen); i. Verbinding tussen producent/consument (korte ketens); j. Beschikbaarheid van arbeid (waaronder arbeidsmigratie); k. Kennisexport en de rol van Nederland in de internationale voedselketen; l. Import- en exportverhoudingen en -verantwoordelijkheden; m. Productie en consumptie van gezond voedsel. 5. De onder 4 genoemde elementen zowel vanuit perspectief productie (producenten) als consumptie (consumenten) te bezien. 6. Bovenstaande punten uit te laten werken in een lobby en communicatielijijn.	
---	--

c. Herijking propositie landelijk gebied

U wordt verzocht in te stemmen met de in de IPO-notitie opgenomen beslispunten ter zake van de herijking van de propositie landelijk gebied.

Gevraagde besluiten	Bestuurlijk woordvoerder: Mariëtte van Leeuwen
De BAC Landelijk Gebied wordt verzocht in te stemmen met: 1. De infographic 'Doelenboom' vast te stellen als bestuurlijke praatplaat; 2. De herijkte propositie Landelijk Gebied vast te stellen als basistekst. 3. De herijkte propositie als bouwsteen te gebruiken voor de inzet die we als provincies aanbieden aan de Ministriële Commissie Economie & Natuurherstel.	Annotatie door: @ 5.1.2e / @ 5.1.2e 5.1.2e 1. Akkoord; uiteindelijk een 'Inspanningen per doel'-boom geworden. 2. Akkoord. Aan het Rijk wordt gevraagd om te zorgen voor randvoorwaarden zodat provincies hun rol goed te kunnen vervullen. 3. Akkoord.

4. Mededelingen

5. Ter informatie

a. Kennisagenda Stikstof

U wordt verzocht kennis te nemen van de IPO-notitie met betrekking tot de provinciale kennisbehoefte op het gebied van stikstof voor de Kennisagenda Stikstof.

b. Reacties BoerenNatuur op Contourenbrief LVVN over ANB

U wordt verzocht kennis te nemen van de aan de minister resp. staatssecretaris van LVVN gerichte reacties van BoerenNatuur in relatie tot agrarisch natuurbeheer.

c. Special zoetwaterverkenning

U wordt verzocht kennis te nemen van een in het kader van de Nota Ruimte te organiseren special van de BAC Ruimte en Leefomgeving en de BAC Landelijk Gebied over het thema (zoet)water(beschikbaarheid).

d. Portefeuilleverdeling BAC Landelijk Gebied

U wordt verzocht kennis te nemen van de gewijzigde verdeling van de portefeuillehouders in de BAC Landelijk Gebied (nazending volgt na het IPO-bestuurs-overleg van 13 maart).

e. Conceptprogramma BAC-tweedaagse 26 en 27 maart

U wordt verzocht kennis te nemen van het geactualiseerde conceptprogramma voor de BAC-tweedaagse van 26 en 27 maart.

f. Kamerstukken

U wordt verzocht kennis te nemen van de Kamerstukken met betrekking tot het domein landelijk gebied.

6. Vaststelling verslagen BAC Landelijk Gebied

U wordt verzocht het verslag van het reguliere BAC-overleg van 6 februari vast te stellen.

7. Rondvraag en sluiting

NB:

Aansluitend op het reguliere BAC-overleg vindt van 11.30 tot 12.00 uur de laatste voorbereiding van de op 27 maart belegde bestuurlijke overleggen Landelijk Gebied resp. Natuur plaats.

D-Memo [ter kennisname]

Contact

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e@pzh.nl

Datum

25 maart 2025

Aan

Gedeputeerde Staten

Kopie aan

Onderwerp

IPO BAC Landelijk Gebied annotatie 27 maart 2025

Toelichting voor het College

Op 27 maart a.s. is er een Bestuurlijke Adviescommissie Landelijk Gebied (BAC LG). Daarvoor is een integraal ambtelijk advies opgesteld en opgenomen in de annotatie die als bijlage is toegevoegd.

2. Bespreekpunten

Op de agenda staan de volgende bespreekpunten:

- 2a Gezamenlijk toezichts- en handhavingsbeleid
- 2b Contourennotitie intrekingsbeleid
- 2c Interprovinciaal Wolvenplan 2025
- 2d Natuurvriendelijk isoleren
- 2e Provinciale inbreng Nota Ruimte op thema landbouw en natuur
- 2f Provinciale inzet doelsturing
- 2g Regieorgaan versnellen innovatie duurzame veehouderij
- 2h Voortgang doelbereik bossenstrategie
- 2i HNP-analyse werkplan Europese Commissie 2025

Aandachtspunten bij de bespreekpunten

Hieronder is aangegeven op welke punten er in de annotatie een negatief advies is gegeven.

- **Agendapunt 2b** Contourennotitie intrekingsbeleid

Het ambtelijk advies om niet akkoord te gaan met het voornemen om intrekingsbeleid te voeren te betrekken bij de inzet richting de MCEN, intrekingsbeleid is niet wenselijk. Het advies is dan ook om met geen van de beslispunten akkoord te gaan:

- o **Beslispunt 1: niet akkoord** op betrekken intrekingsbeleid voeren bij MCEN. Intrekingsbeleid niet wenselijk. Wel akkoord op dat maatregelenpakket belangrijkste wijze is.

2. **Beslispunt 2: niet akkoord** met het verlenen van een opdracht aan de IPLG om een strategie uit te werken voor intrekkingsverzoeken door te sturen op de intrekking van latente ruimte en van actieve ruimte. Niet akkoord, sturen op actualisatieverplichting nuttiger. De natuurwetgeving kent geen actualisatieverplichting zoals de industrie die wel kent. Agrarische bedrijven hebben vaak een vorm van toestemmingsverlening uit de jaren '90 of nog eerder zonder dat die een keer is geactualiseerd. Dit is niet van vandaag op morgen te regelen maar zou wel goed zijn voor het creëren van meer grip op de sector. Als het gaat om bijvoorbeeld de inzet van innovatie zou een soortgelijke verplichting als de invoering van BBT (beste beschikbare technieken) ook kunnen helpen bij het gebruik. Er staan een aantal misvattingen in het stuk, o.a. dat het hebben van intrekkingsbeleid helpt bij het pareren van intrekkingsverzoeken. Intrekkingsverzoeken zijn alleen te pareren door het nemen van passende maatregelen op dezelfde Natura 2000-gebieden. Kans dat je zelf iets intrekt dat hetzelfde effect heeft als de activiteit waarvan je de vergunning intrek is buitengewoon klein. Daarnaast is intrekken latente ruimte minder relevant vanwege de Rendac uitspraak van december 2024.

Plannen van een aantal medeprovincies om wel met intrekkingsbeleid aan de slag te gaan kan, maar ook daar betekent het uit de markt halen van latente ruimte geen directe daling in de stikstofemissies.

- o **Beslispunt 3: niet akkoord** met het vooruitlopend op de uitwerking van deze strategie zich uit te spreken voor het zullen voeren van intrekkingsbeleid voor latente ruimte, passend bij de specifieke omstandigheden binnen de provincie.
- o **Beslispunt 4: niet akkoord** met het vaststellen van de bijgaande contourennotitie ter ondersteuning aan bovengenoemde besluiten.

- **Agendapunt 2d Natuurvriendelijke Isoleren**

Het ambtelijke advies is o.a. vanuit Utrecht en Brabant om de BAC LG dringend te verzoeken eventuele besluiten alleen te laten gaan over "actief handhaven na een positieve DNA test". (Dit is ook de breed gedragen lijn in de taakgroep NVI/SMP).

- **Agendapunt 2e Provinciale inbreng Nota Ruimte op thema landbouw en natuur**

Het ambtelijk advies is om akkoord te gaan, met daarbij een belangrijke voorwaarde: akkoord met de lijst aan onderwerpen, onder de voorwaarde dat het geen limitatieve lijst is. Dat biedt ruimte om op basis van voortschrijdend inzicht nog onderwerpen toe te kunnen voegen, zoals klimaat (uitstoot uit veenweide) en waterkwaliteit (KRW).

Voor de overige besprekpunten zijn geen bijzonderheden.

3. Hamerstukken

Het advies bij de hamerstukken is overal akkoord:

- 3a Platform Multifunctionele Landbouw - **akkoord**
- 3b Provinciale input nationale voedselstrategie - **akkoord**
- 3c Herijking propositie landelijk gebied - **akkoord**

4. Mededelingen

PM

5. Ter informatie stukken:

- 5a Kennisagenda Stikstof
- 5b Reacties BoerenNatuur op Contourenbrief LVVN over ANB
- 5c Special zoetwaterverkenning
- 5d Portefeuilleverdeling BAC Landelijk Gebied
- 5e Conceptprogramma BAC-tweedaagse 26 en 27 maart
- 5f Kamerstukken

Bijlagen

- 00 20250327 BAC LG 1b.1 GANNOTEERDE Conceptagenda BAC Landelijk Gebied 27 maart 2025

Vergaderstukken

- Agendabundel van de vergaderstukken van de BAC LG van 27 maart 2025

To: 5.1.2e | 5.1.2e @pzh.nl]
From: 5.1.2e
Sent: Mon 3/24/2025 2:48:19 PM
Subject: FW: Overgangsgebieden
Received: Mon 3/24/2025 2:48:00 PM
[Overgangsgebieden - Format met feedback Hanna.docx](#)

Ook alvast aan jou, maar laten we dit morgen bespreken in ons uurtje. Ik heb een eerste snelle check gedaan op het stuk (zie bijlage).
Groet!

Van: 5.1.2e
Verzonden: maandag 24 maart 2025 14:23
Aan: 5.1.2e <5.1.2e@berenschot.nl>
Onderwerp: RE: Overgangsgebieden

Hi 5.1.2e,

De vragen kunnen we inderdaad vandaag wel afhandelen, ik wilde net langslopen maar zag dat je met 5.1.2e op pad bent. Anders
buiten verzoek
hieronder ook alvast deels de beantwoording, maar laten we er samen ook nog even doorheen lopen voor de helderheid. En de bijgevoegde tekst kan ik doornemen, voor wanneer moet dit af zijn? Ik zie in een snelle blik bijvoorbeeld dat het begin anders geformuleerd is dan zoals in het format staat, is dit met opzet? De teksten zijn hierdoor niet altijd meer kloppend of kunnen anders gelezen worden.

Groet!
5.1.2e

Van: 5.1.2e <5.1.2e@berenschot.nl>
Verzonden: maandag 24 maart 2025 13:51
Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>
Onderwerp: Overgangsgebieden

Dag 5.1.2e,

Dank nog voor je aanscherpingen in het format over overgangsgebieden. Ik heb dit omgeschreven naar bijgevoegde tekst voor het GS-voorstel. Zou jij hier doorheen kunnen lezen en de check klopt wel/niet kunnen uitvoeren?

Daarnaast heb ik nog een paar checkvragen die we denk ik snel kunnen afhandelen:

- Uit het format maakte ik op dat "Op dit moment worden maatregelen tegen deze drukfactoren voornamelijk binnen N2000-gebieden genomen."
 - Klopt dit? **Klopt! We zijn bevoegd voor het nemen van maatregelen in de N2000-gebieden, die maatregelen staan in de N2000-beheerplannen.**
- Uit het format maakte ik niet op dat er rekening wordt gehouden met strengere emissienormen bij bepaalde gebieden, zoals Nieuwkoop. Dat leek wel uit je laatste mail door te schemeren. Doe ik de waarheid geweld aan als ik zeg dat dit wel wordt onderzocht? **Nee dat is goed, dit is inderdaad een nieuwe ontwikkeling dat we hier onderzoek naar gaan doen. Ik zal hier een extra check op doen in je bijgevoegde tekst.**
- Als jullie het hebben over de meekoppelkansen met stikstof, kunnen we daar wat concrete voorbeelden van geven? **Doe ik, voor jouw beeld; als het waterpeil omhoog moet in een overgangsgebied (drukfactor verdroging) zodat het water niet te snel uit de N2000-gebieden wegloopt dan is er enkel nog extensieve landbouw mogelijk. Extensieve landbouw heeft automatisch minder stikstofuitstoot.**
- Als jullie het hebben over omgevingsplannen, gaat dit per definitie over gemeentelijke omgevingsplannen toch? **We hebben het over het provinciale Omgevingsbeleid, het provinciale Omgevingsbeleid bestaat uit 3 dingen: de Omgevingsvisie, het Omgevingsprogramma en de Omgevingsverordening. Het woord omgevingsplannen komt niet bij mij vandaan denk ik?**
- Ik heb een volgende alinea geformuleerd – **Hier moeten we even voorzichtig zijn, want in het OER spreken we niet over overgangsgebieden omdat die term buiten heel gevoelig ligt. Dus ik heb hem daaronder herschreven:**
 - Als uit het OER blijkt dat overgangsgebieden goed helpen voor het behalen van de instandhoudingsdoelen in N2000-gebieden, dan werken we in de tweede fase (vanaf 2026) toe naar uitwerking in de omgevingsverordening en eventueel het omgevingsprogramma. Daarmee wordt het nemen van maatregelen ook afdwingbaar.
 - Hierin wordt het omgevingsprogramma voor het eerst genoemd. Is dit een nieuw omgevingsprogramma, of een bestaande? En zo ja met welk doel?

- o Als uit het OER blijkt dat **het werken met zones** goed helpt voor het afnemen van de drukfactoren op de N2000-gebieden, dan werken we in de tweede fase (vanaf 2026) toe naar uitwerking in de omgevingsverordening en eventueel het omgevingsprogramma. **Daarmee gaan we de mogelijkheid onderzoeken om in zones specifieke maatregelen te treffen die ook aan middelen gekoppeld kunnen worden.**
- o Hierin wordt het omgevingsprogramma voor het eerst genoemd. Is dit een nieuw omgevingsprogramma, of een bestaande? En zo ja met welk doel? – **Het omgevingsprogramma is één van die drie onderdelen van ons provinciale Omgevingsbeleid. Dit wordt jaarlijks herzien en hierin kan je maatregelen borgen.**

Zouden we deze vragen vandaag of morgen even snel kunnen doorlopen?

Ik ben vandaag op kantoor en tussen half 3 en 16 nog goed beschikbaar, anders morgen goed belbaar.
Ik hoor het graag!

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

Berenschot

5.1.2e

<https://www.linkedin.com/in/>

Van Deventerlaan 31-51, 3528 AG Utrecht

Werktijden: maandag t/m vrijdag

Disclaimer

This e-mail and any attachment it contains is confidential and may contain legally privileged information.

If you are not the intended recipient, please note that this e-mail or any attachment may not be copied or disclosed or distributed to others.

If you have received this e-mail by error, please notify the sender immediately by return e-mail, and delete this message. All rights reserved.

This email has been scanned for viruses and malware, and may have been automatically archived.

Overgangsgebieden nabij N2000-gebieden

Wat de maatregel inhoudt

Drukfactoren als verzuring, vermesting, verdroging, verstoring en versnippering spelen een grote (negatieve) rol op de N2000-gebieden. Op dit moment worden maatregelen tegen deze drukfactoren voornamelijk binnen N2000-gebieden genomen. Overgangsgebieden zijn zones rondom N2000-gebieden waarbinnen functies en activiteiten worden aangepast of beperkt rekening houdend met de doelen van het aangrenzende N2000-gebied. Zo kan ook met maatregelen binnen de overgangsgebieden de impact van drukfactoren op N2000-gebieden verminderen en natuurherstel binnen N2000-gebieden mogelijk worden gemaakt. Daarmee komen de instandhoudingsdoelen van het aangrenzende N2000-gebied dichterbij. Dit betekent echter niet dat alle activiteiten weg moeten uit overgangsgebieden. Het betekent wel dat er aanpassing nodig is. Daarbij zijn er twee mogelijkheden: vrijwillig via stimulering (zoals specifieke subsidieregelingen binnen het overgangsgebied) of normerend (opnemen regels voor het overgangsgebied in de verordening).

Overgangsgebieden kunnen daarmee verschillende vormen hebben. Die hangen deels af van het N2000-gebied waaraan ze grenzen.

Impact van de maatregel voor stikstofreductie, natuurherstel en aanpalende thema's

De mate van effectiviteit van een overgangsgebied hangt van diverse factoren af, waaronder omvang, maatregelen die genomen worden (al dan niet vrijwillig) en de betreffende drukfactor. Dat kan per N2000-gebied variëren. Ter illustratie: om te bepalen welke maatregel nodig is om de drukfactor waterkwantiteit te beperken zijn de hoogteligging en het bodemtype van het N2000-gebied en het overgangsgebied relevant. De gestelde ambities en eisen kunnen dus per gebied verschillen.

Wel weten we dat voor veel van de Zuid-Hollandse N2000-gebieden overgangsgebieden een beperkt effect hebben op het halen van de wettelijke stikstofdoelen. Dit komt doordat er in de directe omgeving rondom de meeste Zuid-Hollandse N2000-gebieden relatief weinig (grote) stikstofbronnen zijn. De depositie in veel van onze N2000-gebieden is dan ook slechts in beperkte mate afkomstig uit de directe omgeving en voor het grootste deel uit 'de deken'.

Voor een aantal specifieke gebieden kan een overgangsgebied dat (óók) gericht is op reductie van stikstofemissie, wel effectief zijn. Voor die specifieke gebieden willen we de WUR³ vragen nader onderzoek te doen naar het effect van een overgangsgebied – en welke grootte daarbij hoort – op de stikstofdepositie en het behalen van de instandhoudingsdoelen.

Naast stikstofreductie, verminderen overgangsgebieden andere drukfactoren. Dit geldt in principe voor alle Zuid-Hollandse N2000-gebieden. Voorbeelden van andere drukfactoren waarvoor maatregelen kunnen worden getroffen in overgangsgebieden zijn onder meer:

- *Invasieve exoten:* door (bronnen van) exoten in de omgeving weg te halen is minder inspanning nodig om exoten binnen de begrenzing van N2000-gebieden te bestrijden. Dat is kosteneffectief, maar zorgt ook voor minder verstoring van bodem en soorten. Het vervangen van exoten in beplantingen door inheemse soorten draagt bovendien positief bij aan de biodiversiteit (o.a. van bestuivers).

- *Onvoldoende waterkwantiteit en -kwaliteit:* verminderen van wegzijging en verdroging door peilopzet in de omgeving. Minder wegzijging leidt in sommige gebieden bovendien tot minder inlaat van gebiedsvreemd water, waardoor ook de waterkwaliteit verbetert.
- *Recreatiedruk:* Door recreatie over een groter gebied (N2000- en overgangsgebieden) te spreiden, neemt de recreatiedruk in het N2000-gebied af. Ook zijn er buiten N2000-gebieden meer mogelijkheden om de recreatie aan specifieke behoeften aan te passen (bijv. losloopgebieden voor honden die binnen de begrenzing verstoring kunnen veroorzaken). Daarnaast bieden nieuwe recreatiegebieden ook kansen voor biodiversiteit.
- *Overige meekoppelkansen:* waterkwaliteit, ecologische verbindingzones, groenblauwe dooradering, weidevogels (in combinatie met extensivering van landbouw), klimaat, bodemdaling, waterberging.

Waar overgangszones voor andere drukfactoren benodigd zijn, is het wel belangrijk om te onderzoeken of extra emissiereductie voor stikstof hier een meekoppelkans kan zijn. Op deze manier kunnen er ook extra middelen gekoppeld worden aan het stapelen van doelen en kan de depositie in een gebied met enkele procenten verminderen.

Uitvoerbaarheid, juridisch borging, randvoorwaarden voor uitvoering, timing en de relatie met staand beleid?

Zoals gesteld zijn er twee denkbare vormen van overgangsgebieden denkbaar: een vrijwillige en een normerende. De gevolgen voor de uitvoerbaarheid en andere randvoorwaarden verschillen per vorm.

Een vrijwillige aanpak bestaat uit het ontwikkelen van stimuleringsbeleid zoals specifieke subsidieregelingen voor het overgangsgebied én eventueel het vastleggen van een aantal streefwaarden. Als het stimuleringsinstrumentarium niet wordt benut of de streefwaarden niet worden gehaald, zijn er echter geen consequenties voor de ondernemers in het overgangsgebied. Naar verwachting is er minder provinciale capaciteit nodig om tot uitvoering van vrijwillige aanpak te komen.

Een normerend overgangsgebied vergt meer capaciteit en tijd. (Eisen binnen) overgangsgebieden kunnen in de provinciale omgevingsverordening opgenomen worden. Via instructieregels in de omgevingsverordening kan dan worden bepaald welke overgangsgebieden en bijbehorende regels in de gemeentelijke omgevingsplannen opgenomen moeten worden. Vervolgens moeten de omgevingsplannen worden aangepast op basis van de instructieregels. Hiervoor kan de provincie een termijn stellen.

Daarbij is het van belang rekening te houden met drie zaken. Ten eerste kost dit juridische traject, inclusief benodigde participatietraject relatief veel tijd omdat eerst de provinciale omgevingsverordening en daarna de gemeentelijke omgevingsplannen aangepast moeten worden. Dat vereist in beide gevallen ook een zorgvuldig participatietraject. Ten tweede staan er rechtsmiddelen open tegen het aanpassen van de provinciale verordening en de gemeentelijke omgevingsplannen. En ten derde vergt de uitvoering van de normerende variant meer capaciteit om te kunnen handhaven op de gestelde normen.

Voorwaarden voor invoering zijn dat uit onderzoek blijkt dat we kunnen verwachten dat overgangsgebieden een substantieel effect hebben op het verminderen van drukfactoren dan wel bijdragen aan natuurherstel in N2000-gebieden. Daarnaast moeten er voldoende middelen worden vrijgemaakt om stimuleringsbeleid en nadeelcompensatie te kunnen ontwikkelen.

De eerste stap voor de normerende variant is echter te verduidelijken welke taken, bevoegdheden of activiteiten in de overgangsgebieden aangepast moeten worden en wie daarvoor aan de lat staat (bijvoorbeeld gemeente/waterschappen als bevoegd gezag of burgers/bedrijven).

Voor het vervolg voorzien we in de eerste fase een vrijwillig, stimuleringsbeleid waarna op termijn normerende overgangsgebieden ingevoerd kunnen worden. Op dit moment wordt er gewerkt aan de Herziening Omgevingsbeleid 2025 waardoor ook een OER wordt doorlopen. Onderdeel daarvan is het opnemen van de ambitie om de aanpak van drukfactoren buiten de N2000-gebieden als ambitie te formuleren in de Omgevingsvisie. Dat is de basis voor de nadere uitwerking van overgangsgebieden met bijbehorend stimuleringsinstrumentarium.

In het OER worden de drukfactoren stikstof en waterkwaliteit niet meegenomen in het onderzoek. Wel wordt de aanpak van de drukfactoren waterkwantiteit, exotenbeheer en recreatiedruk onderzocht. Dat gebeurt met drie alternatieven: 1) maatregelen buiten N2000-gebieden opnemen in de N2000-gebiedsbeheerplannen; 2) maatregelen buiten N2000-gebieden borgen in een zone van 1 km rondom N2000-gebieden; 3) maatregelen buiten N2000-gebieden borgen in een gebiedsspecifieke zone. Voor de laatste twee alternatieven worden de effecten van vrijwilligheid en verplichting onderzocht.

Als uit het OER blijkt dat zones goed helpen voor het aanpakken van drukfactoren, dan werken we in de tweede fase (vanaf 2026) toe naar uitwerking in de omgevingsverordening en eventueel het omgevingsprogramma. Daarmee kan het nemen van maatregelen buiten de N2000-gebieden worden geborgd.

Financiële onderbouwing

De financiële gevolgen zijn nog niet in beeld en moeten nader onderzocht worden bij de verdere uitwerking van de maatregel. Het gaat onder meer om de kosten van invoering, het stimuleringsbeleid en nadeelcompensatie bij normerende overgangsgebieden. Er lopen gesprekken met het Rijk over nadeelcompensatie in overgangsgebieden en welke middelen onder het Agrarisch Natuurbeheer (ANB) nog meer beschikbaar worden gesteld voor maatregelen binnen overgangsgebieden.

Daarnaast is het belangrijk om middelen te reserveren voor de herwaardering van agrarische gronden en voor het treffen van maatregelen voor de waterkwantiteit en -kwaliteit, voor zover dit niet gefinancierd kan worden met middelen uit het ANB.

Landelijk en maatschappelijk draagvlak

De maatregel was eerder opgenomen als structurerende keuze in het NPLG. Hoewel het NPLG niet meer bestaat lopen er nog wel een aantal landelijke initiatieven zoals:

- Het traject 'Kospelproject Overgangsgebieden' (in opdracht van het ministerie van LVVN). Zuid-Holland is hier als luisterend oor aangesloten en de gemeente Wassenaar is

als deelnemer in dit traject aangesloten met het overgangsgebied Mient Kooltuin en Groene Zone. Dit traject is bedoeld om ervaringen te delen tussen provincies hoe overgangs-gebieden in de uitvoering kunnen werken, hoe je dit oppakt in je gebiedsproces en welk instrumentarium (beleid, middelen, capaciteit, stakeholders, etc.) hierbij nodig is.

- Aangenomen motie lid Podt (D66)⁴ over het ondersteunen van decentrale overheden bij het voorbereiden van de acute inzet van ruimtelijke instrumenten.
- Daarnaast zien we dat verschillende provincies overgangsgebieden overwegen, zoals de provincie Gelderland (artikel NOS aan koppelen?).

De Versnellingsakkoordpartijen⁵ onderstreepten in 2021 het belang van investeringen in de overgangsgebieden rondom N2000-gebieden ten behoeve van “*de versterking van natuur, natuurinclusieve landbouw en hydrologie in de overgangszones rondom overbelaste Natura 2000-gebieden.*” Ook de Unie van Waterschappen geeft in een brief⁶ aan de ministeriële commissie Economie & Natuurherstel aan dat overgangsgebieden een bijdrage kunnen leveren aan natuurherstel en dat zij hierin een rol voor zichzelf zien.

We herkennen dat er meer draagvlak is voor de invoering van overgangsgebieden op basis van stimuleringsbeleid. LTO geeft aan dat overgangsgebieden als kans de volgende randvoorwaarden hebben; een vrijwillige deelname, volledige compensatie en de garantie dat landbouwgrond ook in de toekomst landbouwgrond blijft.⁷

Vervolgstappen

Uiterlijk in juni verwachten we de uitkomsten van het OER-traject. Vervolgens wordt in juli de ontwerp-herziening en het OER in GS besproken. In het voorjaar van 2026 volgt de vaststelling van de herziening in GS en vervolgens in het voorjaar van 2026 de vaststelling in PS. Daarmee wordt alleen de ambitie voor de aanpak drukfactoren buiten N2000-gebieden vastgesteld.

Parallel daaraan werken we in de komende drie maanden per N2000-gebied uit welke drukfactoren een rol spelen en nemen die op in de gebiedsplannen van het ZH-PLG. Daarbij noemen we ook mogelijke maatregelen die getroffen kunnen rondom de N2000-gebieden.

To: 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted] @pzh.nl; 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted] @pzh.nl
Cc: 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted] @pzh.nl; 5.1.2e [redacted] 5.1.2e [redacted] @pzh.nl
From: 5.1.2e [redacted]
Sent: Fri 3/14/2025 12:12:17 PM
Subject: RE: Stuk voor PO Coördinerend Stikstof - notitie overgangsgebieden
Received: Fri 3/14/2025 12:12:00 PM
[Definitief PO 17 maart - Aanpak drukfactoren \(o.a. stikstof\) rondom Natura 2000.docx](#)
[PO 17 maart oplegnotitie - Aanpak drukfactoren \(o.a. stikstof\) rondom Natura2000.docx](#)

Hoi 5.1.2e [redacted],

Hierbij dan eindelijk de stukken, dank voor je geduld!

Hartelijke groet,

5.1.2e [redacted]
[redacted]

Natuur en Coördinatie IPO Landelijk Gebied
Domein Water, Klimaat & Natuur

M: 5.1.2e [redacted]

E: 5.1.2e [redacted] @pzh.nl

Werkdagen: ma t/m vr

www.zuid-holland.nl/contact

5.1.2e [redacted]

Van: 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted]@pzh.nl>

Verzonden: vrijdag 14 maart 2025 11:47

Aan: 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted]@pzh.nl>; 5.1.2e [redacted] <5.1.2e [redacted]@pzh.nl>

Onderwerp: RE: Stuk voor PO Coördinerend Stikstof - notitie overgangsgebieden

Geen probleem, tx

Met vriendelijke groet,

5.1.2e [redacted]
[redacted]

5.1.2e [redacted]

Domein Water, Klimaat, Natuur en Landbouw
Bureau Groen

T: 5.1.2e [redacted]

M: 5.1.2e [redacted]

E: 5.1.2e [redacted] @pzh.nl

www.zuid-holland.nl/contact

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr
320947

Krachtig Zuid-Holland.

Do you really need to print this e-mail?

Van: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Verzonden: vrijdag 14 maart 2025 11:01

Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Onderwerp: RE: Stuk voor PO Coördinerend Stikstof - notitie overgangsgebieden

Hoi 5.1.2e,

Ik denk 13.00 uur! Sorry!

Groet,

5.1.2e

Van: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Verzonden: vrijdag 14 maart 2025 09:31

Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Onderwerp: RE: Stuk voor PO Coördinerend Stikstof - notitie overgangsgebieden

Hoi 5.1.2e, hoi 5.1.2e,

Kunnen jullie aangeven wat het plan ongeveer is vandaag? Dank en groet, 5.1.2e

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e

Domein Water, Klimaat, Natuur en Landbouw

Bureau Groen

T 5.1.2e

M 5.1.2e

E 5.1.2e @pzh.nl

www.zuid-holland.nl/contact

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Krachtig Zuid-Holland.

Do you really need to print this e-mail?

Van: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

320947en: donderdag 13 maart 2025 11:01

0304

Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Onderwerp: Re: Stuk voor PO Coördinerend Stikstof - notitie overgangsgebieden

5.1.2e, sorry net met 5.1.2e besproken dat het toch een nazending wordt. We hebben iets meer tijd nodig.

Groet!

Van: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Verzonden: Thursday, March 13, 2025 10:34:29 AM

Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Onderwerp: RE: Stuk voor PO Coördinerend Stikstof - notitie overgangsgebieden

Ok, tx!

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e

Domein Water, Klimaat, Natuur en Landbouw
Bureau Groen

T 5.1.2e
M 5.1.2e
E 5.1.2e@pzh.nl
www.zuid-holland.nl/contact

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Krachtig Zuid-Holland.

Do you really need to print this e-mail?

Van: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Verzonden: donderdag 13 maart 2025 10:34

Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Onderwerp: RE: Stuk voor PO Coördinerend Stikstof - notitie overgangsgebieden

Hoi 5.1.2e,

Het stuk ligt nog voor een laatste check bij 5.1.2e & 5.1.2e ik hoop het stuk voor 11.45 te sturen!

Groet,

5.1.2e

Van: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Verzonden: donderdag 13 maart 2025 10:01

Aan: 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>

Onderwerp: Stuk voor PO Coördinerend Stikstof - notitie overgangsgebieden

Hi 5.1.2e, hi 5.1.2e,

Niet om de druk op te voeren, maar ihkv verwachtingsmanagement: hoe laat/wanneer verwachten jullie mij het stuk aan te kunnen leveren? 12 uur vandaag is de -1^e- formele deadline. Graag zou ik de stukken dan voor 11.45 uur van jullie ontvangen, anders wordt het nazending. Mocht het kielekiele worden, dan hoor ik dat ook graag en kunnen we wat afspreken. Laat het even weten aub

Tx, succes en groet 5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

Domein Water, Klimaat, Natuur en Landbouw
Bureau Groen

T 5.1.2e
M 5.1.2e
E 5.1.2e [@pzh.nl](mailto:5.1.2e@pzh.nl)

www.zuid-holland.nl/contact

Werkdagen: ma, di, wo, do, vr

Krachtig Zuid-Holland.

Do you really need to print this e-mail?

OPLEGNOTITIE PORTEFEUILLEHOUDERSOVERLEG

Gedeputeerde(n):	Mariëtte van Leeuwen, Frank Rijkaart
Naam + datum portefeuilleoverleg:	Coördinerend PO stikstof 17 maart 2025

Onderwerp en/of opgave:	Stikstofopgave		
Ambtelijk opdrachtnemer	5.1.2e	Ambtelijk opdrachtgever:	5.1.2e

Reden agendering in portefeuilleoverleg:	Ter kennisname
Agendering in Gedeputeerde Staten:	Niet van toepassing
Provinciale Staten:	Verzending ter informatie (Bijv. (lid) GS-brief, behandelvoorstel motie)

1. DE KERN VAN HET VOORSTEL & BESLISPUNTEN

Kennisnemen van de (gewijzigde) analyse dat extra maatregelen voor het verminderen van de drukfactor stikstof in de directe omgeving van Natura 2000-gebieden (N2000) voor het reduceren van de stikstofdepositie bij de meeste N2000-gebieden in Zuid-Holland niet zinvol zijn, maar dat voor enkele gebieden (waaronder Nieuwkoopse Plassen & De Haack) dit wel het geval zou kunnen zijn. De analyse wordt nu verder uitgewerkt en het voorstel is om deze inhoudelijk te laten controleren door de WUR, om zo tot een gedegen conclusie te komen mede op basis van extern advies.

2. KORTE VOORGESCHIEDENIS PROCES

Twee jaar geleden zijn analyses gedaan naar de effectiviteit van het nemen van maatregelen in de directe omgeving van N2000-gebieden voor het reduceren van stikstofdepositie op de N2000-gebieden. Op basis van deze analyses kwamen we tot de conclusie dat het nemen van reductiemaatregelen in de directe omgeving van N2000-gebieden in Zuid-Holland slechts beperkt (enkel bij de N2000-gebieden Nieuwkoopse Plassen & De Haack, Duinen Goeree & Kwade Hoek en Lingegebied en Diefdijk Zuid) zinvol zou kunnen zijn. Door de verhoging van verschillende KDW's in het N2000-gebied Duinen Goeree & Kade Hoek is het nemen van maatregelen in de directe omgeving voor het reduceren van stikstof rond Duinen Goeree & Kwade Hoek op dit moment niet meer zo zinvol: het gebied bevindt zich al bijna volledig onder de KDW. De analyses zijn op basis van recente data opnieuw uitgevoerd, waardoor kortgeleden de boodschap werd gepresenteerd: het nemen van reductiemaatregelen voor stikstof in de directe omgeving van N2000-gebieden zijn niet zinvol en inzetten op generieke maatregelen heeft de voorkeur. Helaas bleek in deze analyse een fout te zitten. Uit een gecorrigeerde berekening volgt dat voor enkele N2000-gebieden – waaronder Nieuwkoopse Plassen & De Haack – mogelijk wel een aanzienlijk aandeel van de depositie uit de eerste kilometer(s) komt. We stellen voor om de WUR te laten onderzoeken of deze uitkomst klopt.

3. AANDACHTSPUNTEN PORTEFEUILLEHOUDER

De gecorrigeerde analyse laat zien dat voor het N2000-gebied Nieuwkoopse Plassen & de Haeck ongeveer 11% van de depositie afkomstig is uit de eerste kilometer en ongeveer 22% uit de eerste 5 kilometer. Dit is redelijk gelijk aan de percentages rond de Veluwe en daarmee zou de argumentatie dat het nemen van maatregelen in de directe omgeving van het N2000-gebied niet effectief is, ongegrond kunnen zijn. Voor de meeste andere N2000-gebieden in Zuid-Holland blijft de boodschap dat het nemen van reductiemaatregelen in de directe omgeving voor het beperken van stikstofdepositie niet effectief is, gezien maar enkele procenten van de depositie afkomstig zijn uit de eerste kilometer(s). Dit neemt niet weg dat het nemen van maatregelen voor andere drukfactoren (zoals o.a. hydrologie, recreatiedruk en exoten) rondom N2000-gebieden wél effectief bijdragen aan het toewerken naar duurzaam natuurherstel en hiermee het creëren van ontwikkelruimte.

4. GEVOLG VAN HET VOORSTEL

N.v.t.

5. EXTERNE SAMENWERKING

N.v.t.

6. COMMUNICATIE

Dit is een vertrouwelijk memo waarmee inzicht wordt gegeven over de effecten van de aanpak drukfactoren, waaronder stikstof, rondom Natura2000-gebieden. Het instellen van overgangsgebieden rondom Natura2000-gebieden is namelijk één van de mogelijke maatregelen waar de ministeriële commissie economie en natuurherstel (MCEN) onderzoek naar doet ten behoeven van stikstofemissiereductie en natuurherstel. Met de inzichten uit het memo staan we beter gesteld om tijdig eventuele bestuurlijke beslissingen hierover voldoende te kunnen onderbouwen.

7. INTEGRALITEIT

N.v.t.

8. COALITIEAKKOORD

N.v.t..

9. BIJGAAND(E) STUK(KEN)

Memo PO 17 maart - Aanpak drukfactoren (o.a. stikstof) rondom Natura2000

Samenvatting

De ministeriële commissie natuur en economie (MCEN) onderzoekt op dit moment maatregelen ten behoeve van stikstofemissiereductie en natuurherstel. Eén van de mogelijke maatregelen zou het instellen van overgangsgebieden kunnen zijn. Om goed inzicht te hebben en gesteld te staan om eventuele bestuurlijke beslissingen hierover voldoende te kunnen onderbouwen, hebben we voor de aanpak drukfactoren een aantal zaken op een rijtje gezet in dit memo. Daarnaast hebben we een aantal verdere zoekvragen geformuleerd.

Het doel van dit memo is inzicht geven in nut en noodzaak van de aanpak van drukfactoren rond Natura 2000-gebieden (N2000) in Zuid-Holland, met een focus op de drukfactor stikstof. Dit memo is gebaseerd op een eerste ambtelijke uitwerking van de aanpak drukfactoren in Zuid-Holland en op berekeningen van stikstofdepositie afkomstig uit de eerste kilometer(s) rondom N2000-gebieden. In dit memo wordt tevens geadviseerd nader onderzoek te laten doen door de WUR naar de aanpak van de drukfactor stikstof in een overgangszone en de bijdrage daarvan aan de afname van de stikstofdepositie in een specifiek N2000-gebied, Nieuwkoopse Plassen & De Haack.

De conclusie is dat voor Zuid-Holland een generieke aanpak van stikstofreductie het meest voor de hand liggend is. Voor enkele N2000-gebieden levert extra emissiereductie in de directe omgeving van het N2000-gebied, in combinatie met een integrale aanpak voor andere drukfactoren op het N2000-gebied, mogelijk wel significante stikstofemissiereductie en natuurherstel op binnen het N2000-gebied.

Aanpak drukfactor stikstof rondom Natura 2000-gebieden en onderzoeksvraag

Een eerste inschatting is dat extra maatregelen, specifiek voor stikstofreductie, direct rondom de N2000-gebieden in Zuid-Holland in de meeste gevallen beperkte impact op de depositie hebben. Dit neemt niet weg dat het aanpakken van andere drukfactoren (zoals hydrologische condities, exoten, recreatiedruk, gebrek aan dynamiek, etc.) in een zone direct rondom een N2000-gebied positieve effecten zal hebben op natuurherstel.

Voor enkele N2000-gebieden, waaronder Nieuwkoopse Plassen & De Haack, lijkt een redelijk grote depositiebijdrage afkomstig uit de eerste kilometer(s) rondom het gebied. Dit gaat voor Nieuwkoopse Plassen & De Haack om een bijdrage van ~11% uit de eerste kilometer en ~22% uit de eerste vijf kilometer (dit gaat om de gecombineerde invloed van ammoniak en stikstofoxiden). Om dit verder te specificeren wordt een uitvraag voorbereid aan de WUR.

Deze uitvraag aan de WUR wordt specifiek gericht op het N2000-gebied Nieuwkoopse Plassen & De Haack. De WUR zal worden gevraagd om op basis van hun beschikbare data de impact van stikstofmaatregelen in de directe omgeving te onderzoeken en wat daarbij de meerwaarde is van een overgangszone met striktere stikstofmaatregelen, afgezet tegen een generiek emissieplafond. In het Omgevingseffectrapport (OER) onderzoeken we de koppelkansen met andere drukfactoren en opgaven (o.a. hydrologie, recreatiedruk, exoten, bodemdaling, klimaat, boerenlandvogels). In een tweede fase willen we WUR ook vragen voor de casus Nieuwkoopse Plassen & De Haack dit verder uit te werken en welke maatregelen in combinatie met agrarische

activiteiten hierbij passend zijn. Logisch moment hiervoor is na afronding van het concept OER, dus globaal tweede helft 2025.

Generiek beleid voor stikstofemissiereductie in Zuid-Holland

Wanneer zich direct naast een N2000-gebied een grote concentratie van veehouderijen bevindt, kan het nemen van extra maatregelen voor emissiereductie in de directe zone rondom het N2000-gebied impact hebben op de stikstofdepositie in het N2000-gebied. Zeker als de meest stikstofgevoelige natuur in deze N2000-gebieden aan de rand van het gebied ligt en dus direct aanpalend aan de stikstofbronnen.

Rondom de Zuid-Hollandse N2000-gebieden bevinden zich relatief weinig (grote) stikstofbronnen. De depositie in veel van onze N2000-gebieden is dan ook slechts in beperkte mate afkomstig uit de directe omgeving en voor het grootste deel uit 'de deken'. Voor veel N2000-gebieden in Zuid-Holland levert een aanpak van de drukfactor stikstof in de directe omgeving om bovengenoemde reden nauwelijks een afname van de stikstofdepositie op. Tegen deze achtergrond heeft een focus op generieke maatregelen die voor alle bedrijven in de provincie gelden, zoals het emissieplafond ammoniak, een groter effect op de reductie van emissies. Het moge daarnaast duidelijk zijn dat om de depositiedoelen in de Zuid-Hollandse N2000-gebieden te halen, aanvullende emissiereducties (voor zowel ammoniak als stikstofoxiden) in heel Nederland en het buitenland noodzakelijk blijven.

Aanpak drukfactoren als integrale aanpak ten behoeve van natuurherstel

Ondanks dat het treffen van maatregelen voor de drukfactor stikstof in de directe omgeving van de N2000-gebieden een beperkt effect heeft op het totaal aan stikstofreductie in Zuid-Holland, kan de aanpak van de brede waaier aan drukfactoren op de N2000-gebieden relevant zijn voor het toewerken naar natuurherstel. Het verminderen van druk op de N2000-gebieden is nodig om toe te werken naar duurzaam natuurherstel, door het ecosysteem weer de ruimte te geven, waardoor ook weer ontwikkelruimte ontstaat. Door in de directe omgeving van N2000-gebieden doelen voor natuur, water, klimaat in samenhang met landbouw te stapelen, wordt de druk op de Natura 2000-gebieden verminderd en kan er gebruik gemaakt worden van doel- en middelstapeling (denk hierbij aan nadeelcompensatie). Dit biedt tegelijkertijd kansen voor onder andere alternatieve vormen van bedrijfsvoering en het creëren van extra recreatiemogelijkheden.

Het idee om drukfactoren rondom N2000-gebieden aan te pakken is niet nieuw, dit werd al geïntroduceerd in het NPLG.¹ Het gaat om gebieden waarbinnen de activiteiten en het landgebruik zijn afgestemd op de instandhoudingsdoelen van het aangrenzende N2000-gebied. Opgaven voor natuur, water en klimaat zijn hier in samenhang met de landbouw uitgewerkt, zodat systeemherstel van het betreffende N2000-gebied gerealiseerd wordt. In Zuid-Holland is een inventarisatie gedaan naar de drukfactoren op N2000-gebieden, waarvoor maatregelen

¹ Ontwerp Nationaal Programma Landelijk Gebied. Staatscourant 2024 nr. 1307: "Overgangsgebieden zijn gebieden grenzend aan Natura 2000-gebieden waarbinnen de activiteiten en het landgebruik zijn afgestemd op de instandhoudingsdoelen van het aangrenzende Natura 2000-gebied. Opgaven voor natuur, water en klimaat zijn hier in samenhang met de landbouw uitgewerkt, zodat systeemherstel van het betreffende Natura 2000-gebied gerealiseerd wordt".

buiten de N2000-gebieden nodig zijn. Dit zijn drukfactoren zoals hydrologische condities, exoten, recreatiedruk, gebrek aan dynamiek, maar ook verzuring / vermesting.

Een goed voorbeeld van een zone waarbinnen drukfactoren op N2000-gebieden worden aangepakt is Mient Kooltuin en Groene Zone. Deze zone is een voorbeeld van een 'overgangsgebied' in Zuid-Holland, die in samenwerking met partners wordt ontwikkeld tot hoogwaardig gebied waarbinnen het versterken van natuur, landschap, recreatie, erfgoed en drinkwaterwinning voorop staat. Hierdoor wordt ruimte geboden aan het naastgelegen N2000-gebied, waardoor tegelijkertijd ontwikkelruimte in Valkenhorst wordt gecreëerd.

Stikstof is in deze zones waarbinnen drukfactoren op N2000-gebieden worden aangepakt geen leidende factor, maar kan uiteraard wel meeliften op een minder intensief landgebruik rond N2000-gebieden. Dit sluit aan op de "aanpak drukfactoren buiten Natura 2000" zoals deze momenteel in het Omgevingseffectrapport (OER) voor Zuid-Holland wordt onderzocht. In het OER wordt onderzocht wat een effectieve aanpak is om drie drukfactoren te reduceren: exoten, recreatiedruk en tekort aan water van goede kwaliteit. Met de uitkomsten van het OER wordt uiteindelijk een aanpak geadviseerd, waar ook andere drukfactoren (waaronder stikstof) op mee kunnen liften.

Conclusie

- Een landelijke maatregel voor **een generieke** instelling van overgangszones rond alle stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden is voor Zuid-Holland niet gewenst. Dit zou bedrijven in deze zones onevenredig hard treffen, terwijl het effect op stikstofdepositie in de meeste Natura 2000-gebieden in de provincie gering is.
- Voor sommige Natura 2000-gebieden in en buiten Zuid-Holland is het de moeite waard om te onderzoeken of en hoe een overgangszone specifiek voor stikstofreductie effectief is. Daarom verdient **gebiedsgericht** maatwerk, waarin stikstofreductie wordt gecombineerd met andere drukfactoren, de voorkeur.
- Overgangszones kunnen in een breder ruimtelijk perspectief wél relevant zijn voor **natuurherstel**, ook voor meerdere Natura 2000-gebieden in Zuid-Holland. Per gebied moet worden bekeken welke drukfactoren spelen en op welke manier deze het beste kunnen worden aangepakt (zoals nu in het OER wordt onderzocht). Stikstof kan hierin meeliften, maar is in de meeste gebieden in Zuid-Holland, mogelijk met uitzondering van Nieuwkoopse Plassen & De Haack, geen leidende factor.
- Een dergelijke **gecombineerde aanpak vergroot de slagingskans**, aangezien hiermee meerdere doelen en middelen samengebracht kunnen worden. Het integraal benaderen van doelen in de directe omgeving rondom Natura 2000-gebieden draagt niet alleen bij aan natuurherstel, maar ook aan andere doelen voor bijvoorbeeld klimaat (bodemdaling, CO₂-reductie) en een gezonde leefomgeving (extra recreatiemogelijkheden in groen).

From: 5.1.2e
Required Attendees: 5.1.2e
Location: Microsoft Teams-vergadering
Importance: Normal
Subject: Spoedvraag SANE
Start Date/Time: Fri 3/21/2025 9:00:00 AM
End Date/Time: Fri 3/21/2025 9:25:00 AM

Het is weer zo ver, ze willen financiën koppelen aan de maatregel overgangsgebieden waarmee we PS informeren. Ik zet vandaag wat lijntjes uit alvast, morgen even ver bespreken *

Microsoft Teams [Heeft u hulp nodig?](#)
[Nu deelnemen aan de vergadering](#)

Vergadering-id: 5.1.2e
Wachtwoordcode: 5.1.2e

Voor organisatoren: [Vergaderopties](#)

To: 5.1.2e 5.1.2e @pzh.nl]
From: 5.1.2e
Sent: Tue 3/4/2025 3:44:54 PM
Subject: FW: Koepelproject overgangsgebieden - 6 maart
Received: Tue 3/4/2025 3:44:00 PM
[Rapportage koepelproject voorlopersgebieden concept.pdf](#)
[Presentaties verdiepingsbijeenkomst grond.pdf](#)
[Presentaties verdiepingsbijeenkomst landbouw.pdf](#)
[Presentaties verdiepingsbijeenkomst proces.pdf](#)
[Programma werksessie 2.pdf](#)
[Verslag verdiepingsbijeenkomst grond.pdf](#)
[Verslag verdiepingsbijeenkomst landbouw.pdf](#)
[Verslag verdiepingsbijeenkomst proces.pdf](#)

Hey 5.1.2e

Vanuit overgangsgebieden heb ik laatst een verdiepende sessie gehad over grond, maar ondanks de sessie had ik nog steeds veel vragen over herwaardering en ik zie nu dat ze daar nog rekende op de catalogus GB ?? In de bijlage in ieder geval het verslag van deze verdiepingsbijeenkomst, misschien ook wel interessant voor jullie om te lezen hoe andere provincies er in staan!

Groetjes,
5.1.2e

Van: 5.1.2e <5.1.2e@wing.nl>
Verzonden: donderdag 27 februari 2025 14:02
Aan: 5.1.2e <5.1.2e@wing.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@wing.nl>; 5.1.2e
<5.1.2e@minlnv.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@minlnv.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@dommel.nl>;
5.1.2e @dommel.nl; 5.1.2e @brabant.nl; 5.1.2e <5.1.2e@zeeland.nl>; 5.1.2e @zeeland.nl;
5.1.2e @zeeland.nl; 5.1.2e @ gelderland.nl; 5.1.2e @wrij.nl; 5.1.2e <5.1.2e@provincie-utrecht.nl>;
5.1.2e <5.1.2e@fryslan.fr>; 5.1.2e <5.1.2e@p2.nl>; 5.1.2e @vrijetijdszaken.nl
<5.1.2e@vrijetijdszaken.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@lto.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@boerennatuur.nl>; 5.1.2e
5.1.2e <5.1.2e@Natuurmonumenten.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@grondbezit.nl>;
5.1.2e @netwerkgrondig.nl; 5.1.2e @staatsbosbeheer.nl; 5.1.2e <5.1.2e@landschappen.nl>; 5.1.2e
<5.1.2e@gelderland.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@lto.nl>; 5.1.2e @grondbezit.nl; 5.1.2e
<5.1.2e@minbzk.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@pzh.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@starling.nl>; 5.1.2e @prvlimburg.nl; 5.1.2e @wcl-
limburg.nl; 5.1.2e @provincie-utrecht.nl; 5.1.2e <5.1.2e@wassenaar.nl>; 5.1.2e
<5.1.2e@provincie-utrecht.nl>; 5.1.2e @zeeland.nl <5.1.2e@zeeland.nl>; 5.1.2e
5.1.2e <5.1.2e@zeeland.nl>; 5.1.2e | Cleverland <5.1.2e@cleverland.nl>; 5.1.2e
<info@rentmeestervan-soest.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@weusthuis.nl>; 5.1.2e
<5.1.2e@minlnv.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@ml-g.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@provincie-utrecht.nl>; 5.1.2e
<5.1.2e@boerennatuur.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@rug.nl>; 5.1.2e @ brabant.nl; 5.1.2e
<5.1.2e@zeeland.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@zeeland.nl>
CC: 5.1.2e <5.1.2e@wing.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@wing.nl>
Onderwerp: Koepelproject overgangsgebieden - 6 maart

Beste betrokkenen bij het koepelproject overgangsgebieden,

Op 6 maart hebben we onze tweede en alweer afsluitende werksessie van het koepelproject. In deze sessie gaan we lessen trekken en beleidsaanbevelingen opstellen. En blikken terug en vooruit. Bijgaand vinden jullie de agenda en het adviesrapport. Dit rapport is in concept. Het slothoofdstuk (evaluatie en vervolg) gaan we samen invullen op de 6^e. Dus denk vast na: waarmee moeten we mee doorgaan, starten dan wel stoppen?
Bijgaand vinden jullie ook de verslagen en presentaties van de drie verdiepingssessies. De laatste twee (proces en grond) hadden jullie nog niet ontvangen.

buiten verzoek

Verzoek: niet iedereen heeft de Outlook-uitnodiging geaccepteerd of geweigerd. Doe dit uiterlijk morgen!

5.1.2e

5.1.2e

M: 5.1.2e

Bennekomseweg 43

6717 LL Ede

T: 0318 884040

www.wing.nl

Dit e-mailbericht is slechts bestemd voor de persoon of organisatie aan wie het gericht is. Het bericht kan informatie bevatten die persoonlijk of vertrouwelijk is. Tevens kan het informatie bevatten die niet publiektoegankelijk van aard is. Wing aanvaardt geen aansprakelijkheid indien de inhoud van dit bericht en eventuele bijlagen in strijd is met de wet of de goede zaden. Voor het geval de ontvanger van dit bericht niet de bedoelde persoon of organisatie is, wordt hierbij vermeld dat verdere verspreiding, openbaarmaking of vernietiging van dit bericht strikt verboden is en verzoeken wij u de inhoud niet te gebruiken en de afzender direct te informeren. Dank voor uw medewerking.

Spaar het milieu door deze e-mail niet te printen

Verslag verdiepingsbijeenkomst – thema proces

Datum: 4 februari 13.00 – 17.00

Traject: Koepelproject voorlopersgebieden rondom gevoelige Natura 2000

Welkom en introductie

De verdiepingsbijeenkomst over het thema proces is de tweede sessie in reeks van drie. De leervragen voor de sessies zijn vastgesteld samen met de zeven voorlopergebieden, en de opdrachtgevers vanuit het ministerie van LNVN.

Voor deze sessie stond de volgende vraag centraal:

Hoe herkennen we energie in het gebied en houden we dat vast in ons proces om gebieden rondom gevoelige Natura 2000 verder te brengen?

- Wat voor een proces past hierbij?
- En hoe borg je het?

Verschillende procesontwerpen in de voorlopersgebieden

Twee gebieden deelden hun ervaring met landbouw in de overgangsgebieden:

1. De Groene Zone, 5.1.2e en 5.1.2e (gemeente Wassenaar)
2. De Meinweg, 5.1.2e (rentmeester, GORO)

In de bijlage staan beide presentaties, met meer achtergrondinformatie.

1. Groene Zone: participerend ontwerp

In de Groene Zone heeft de gemeente Wassenaar, samen met de provincie en het waterschap, de methode van 'participerend ontwerp' gebruikt om tot een gebiedsvisie te komen. Overheden, instanties, burgers en bedrijven werkten samen in een gebiedsteam volgens het NSOB-model. Gezamenlijke ambities werden in kaart gebracht. Er is veel draagvlak in het gebied, o.a. door het iteratieve proces van ontwerpen (schetsen worden telkens weer besproken en aangepast). Het is belangrijk om te zorgen voor een veilige omgeving en er moet bestuurlijke bereidheid zijn om het proces zodanig in te richten.

Leervragen Groene Zone:

- In hoeverre is deze aanpak toepasbaar voor andere gebieden? Is de aanpak schaalbaar?
- Is in alle gebieden voldoende 'energie' voor een gebiedsteam (voor lange termijn)?

Reacties deelnemers:

- Hoe ga je om met 'schuwe mensen' die je minder makkelijk bereikt?

- We brengen belangengroepen bij elkaar en praten daarnaast met individuele burgers en groepen burgers. Dit vraagt veel tijdsinvestering, voor de Groene Zone zijn in een half jaar 40 sessies georganiseerd.
- Zitten er functiewijzigingen in dit plan? Zijn de boeren bereid om hieraan mee te werken?
 - Eén boer gaat verplaatsen, richting het voormalige vliegveld, om meer natuurontwikkeling te hebben als onderdeel van zijn bedrijf.
- Jullie formuleren ambities i.p.v. het over opgaven te hebben, wetten en regels geven te veel weerstand. Moeten we de doelen die richtinggevend zijn dan niet communiceren?
 - Duidelijkheid is een goed uitgangspunt. Wij zijn ook gestart met een kader middels een nota van uitgangspunten, vastgesteld door het College van B&W en de gemeenteraad.
- Hoe houd je de energie vast in het proces? Je moet telkens weer opnieuw het gebied in, ook als er nieuwe ontwikkelingen zijn. Waarop ga je verder?
 - Er is vertrouwen opgebouwd in het gebiedsteam, we zijn gewend om samen te werken en om om te gaan met onverwachte omstandigheden. Het team wordt, zolang het gebiedsproces bestaat, gefaciliteerd door de gemeente, zo is het ook voor de benodigde tijd geborgd.
- Worden er bestemmingswijzigingen aangevraagd?
 - De voormalige landingsbaan is al tot natuur bestempeld bij de ontmanteling. Er komt een wijziging van het omgevingsplan van agrarisch naar natuur met agrarisch medegebruik en de afvalverwerkingsbedrijven moeten t.z.t. worden uitgeplaatst.
- Aan welke effecten/opgaven dragen jullie bij met de maatregelen in het gebiedsproces?
 - Grondwaterbescherming, minder chemicaliën, verlagen van de recreatiedruk in de duinen. Gedurende het proces is een LESA uitgevoerd, die wordt nu vertaald naar maatregelen die nog genomen kunnen worden.
- Hoe zorg je ervoor dat de grond goed gebruikt wordt wanneer een bedrijf zich verplaatst?
 - We kunnen de subsidie van het ZHPLG inzetten voor functieverandering in het omgevingsplan, met kwalitatieve verplichtingen.
- Welke rol had de provincie in het traject?
 - Ze namen deel aan de werkateliers en kijken op beleidsniveau wat ze kunnen doen om te helpen. Bijvoorbeeld door voor de zones rondom Natura 2000 meer subsidies beschikbaar te stellen voor bestrijding van exoten en om recreatiedruk op te vangen.

Conclusie: Als je de energie in het gebied wil benutten moet je hun belangen meenemen (denk bijvoorbeeld aan woningbouw en recreatie). Verbreed de agenda van je gebiedsproces. Ook bijvoorbeeld richting gemeenten moet je realiseren dat je afhankelijk bent van elkaar om doelen te realiseren.

2. Gebiedsontwikkeling Roermond Oost (GORO)

Rondom Nationaal Park de Meinweg wordt met verschillende grondeigenaren binnen de werkgroep Gebiedsontwikkeling Roermond Oost (GORO) samengewerkt om bottom-up te kijken hoe het gebied zich, in samenhang met het Nationale Park, kan ontwikkelen. Bijv. door verbindingen te leggen tussen verschillende natuurgebieden, recreatieve druk van de natuurkern te ontlasten en de verbinding met de stad Roermond te versterken. Er is veel energie bij de werkgroep GORO, bijv. om hagen en poelen terug te brengen in het gebied. De lokale overheden ondersteunen het proces, maar er is nog weinig visie voor het gebied. Doel is om nu tot een gebiedsvisie en ambitiekaart te komen. De focus is telkens 'doen, leren en beter doen'.

Leervraag :

- *Hoe kunnen we samen met anderen een concrete 'instrumentenkoffer' ontwikkelen en toepassen voor de uitvoering van gebiedsontwikkelingen?*

Reacties deelnemers:

- Hoe heb je de energie gevonden bij de betrokken boeren in GORO?
 - Alle bedrijven waren al op hun eigen manier bezig met verbrede doelstellingen en zien kansen voor recreatie als verdienmodel. Ze waren al begonnen met de aanleg van hagen. Dat is energie, die wil je vasthouden in een gebiedsontwikkeling.
- Krijgen de agrariërs betaald voor de landschapsdiensten die ze bewijzen met de hagen?
 - Nog niet, de hagen zijn aangelegd op een melkveebedrijf met kinderopvang. Zij wilden graag het gebied verfraaien in de overgang van Nationaal Park naar agrarisch landschap.
- Zijn er ook Duitse partners betrokken bij het gebiedsproces?
 - We moeten telkens bij de gemeente benadrukken dat het verhaal breder is dan het 'stuk groen' dat we aan Nederlandse zijde hebben. We hebben vanuit het Nationale Park samenwerkingsafspraken met de beheerders aan de Duitse zijde en stemmen veel af.
- Wat zijn de doelstellingen? Wanneer is het voldoende?
 - Voor ons gebied is het 'redelijk klaar' als we voor een aantal partijen de grond op de juiste plek hebben. Daarbij hebben we behoefte aan een gebiedsvisie en ontwikkelkaart.
- Neemt de provincie voldoende positie om richting te geven?
 - In eerste instantie nam de provincie geen positie in. We hebben wel een gedeputeerde op bezoek gehad.
- Kan je de verschillende verdienmodellen en de diversiteit in het gebied behouden?
 - De hardcore boeren die we hebben, passen moeilijk in het gebied (bijv. 20 hectare asperges). Die kunnen beter verplaatst worden, iets verder van de natuur af. Daar is die agrariër ook bereid toe. Als onafhankelijke gebiedsregisseur kan je vervolgens gemakkelijker een kavelruil organiseren.

Conclusie: Het is mogelijk interessant om Roermond aan te laten haken en jullie keuzes en plannen vast te leggen in een omgevingsvisie en omgevingsplan, om zo de plannen te borgen.

Mogelijk kan de energie uit het gebied gekanaliseerd worden door een kaart te maken, zonder te veel detail, maar gericht op het proces en de maatregelen.

Ervaringsdeskundige uit de Engbertsdijkswenen

5.1.2e is betrokken bij een aantal gebiedsprocessen als onafhankelijk voorzitter en deelt zijn ervaring met het benutten van energie in gebieden, ook op basis van de leervragen van de voorlopersgebieden.

Wat heeft een gebiedsproces nodig?

- **Harde eerlijkheid:** wees heel eerlijk over de opgave/randvoorwaarden waarbinnen het gebiedsproces plaatsvindt. Ook wanneer de bestuurders dit niet zelf doen.

- **Focus op het gebied:** je werkt voor het gebied, dat schuurt soms met de overheden, bijv. als het gaat om het onderzoeken van een alternatieve optie (windenergie i.p.v. zonne-energie). Maar houdt je eigen opdracht vast. En spreek de overheden aan op hun verantwoordelijkheid.
- **Voer het goede gesprek:** praat niet over maar mét mensen. Zo komen er goede plannen naar boven. Dat gaat bijvoorbeeld vaak over leefbaarheid: goed wonen, werken en recreëren in het gebied.
- **Burgerlijke ongehoorzaamheid:** soms moet je langs de regels werken, anders blijft je proces vastlopen op de regels.
- **Eerst brengen, dan halen:** probeer een praktijknetwerk op te zetten met boeren, waarbij je eerst wat brengt en weggeeft voordat je van hen inzet vraagt. Dan wordt de samenwerking makkelijker. Grondeigenaren mogen als bestuurder nooit een besluit nemen over hun eigen grond.
- **Spreek aan op slecht gedrag:** hou het fatsoenlijk, zorg er voor dat bestuurders zich houden aan gemaakte afspraken. Zet bestuurders tegenover elkaar als dat nodig is. Organiseer bilaterale gesprekken om de samenwerking te bevorderen.

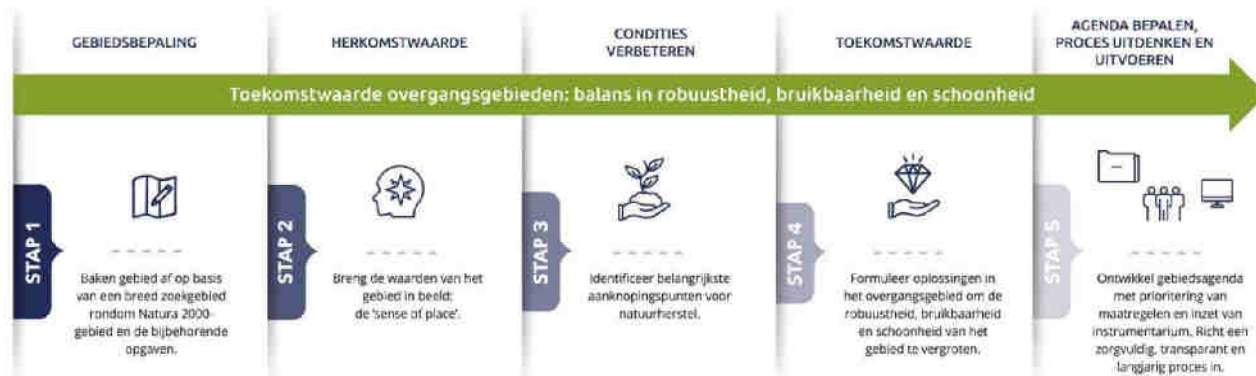
Reacties deelnemers:

- Als je meer verschillende belangen aan tafel hebt, bijvoorbeeld in een context van verstedelijking, kom je makkelijker tot compromissen. Die energie (ook bijv. nieuwe bewoners in landelijk gebied) kun je mobiliseren voor de gesprekken.
 - Inderdaad, het is behulpzaam om een diverse groep te hebben en niet alleen natuur en landbouw bij elkaar te zetten. Het gaat dan ook vaak over de leefbaarheid, waar zowel de natuur- als de landbouwpartijen aan bij kunnen dragen.
 - Bij een goed proces zien de partijen ook in waar zij aan zet zijn om een keuze te maken. Zo hebben boeren wel eens gezegd dat de keuze over wind of zonne-energie aan de mensen is die er dichtbij wonen.
- Het kan ook zijn dat de uitvoering en realisatie daardoor in een andere volgorde gaat en er niet primair aan je 'eigen opgave' als overheid wordt gewerkt. Je moet echt luisteren en accepteren dat de omgeving richting geeft aan het proces.
 - Dat past in het principe 'je komt eerst brengen voordat je komt halen'. In Enschede beginnen we met een onderzoek naar een multifunctioneel centrum als start, wat de vurige wens is van het gebied.
- Hoe zorg je dat je voldoende geld hebt van de overheden om zaken voor elkaar te krijgen. Red je het ook als dat er niet is?
 - Er is geld nodig om beweging op gang te krijgen. Alleen al voor inrichting van de natuur en schadeloosstellen van ondernemers. En daarnaast heb je ook procesgeld nodig, maar dat is beperkt in vergelijking met het totaal (20%).
 - Het geld is ook bedoeld voor opgaven van het Rijk, om doelen te realiseren op het gebied van water en natuur. Je kan geen plannen een gebied in brengen zonder geld.

Eerste gedachten over de leervraag door adviescommissie overgangsgebieden

5.1.2c (Staatsbosbeheer) reflecteert op de opbrengst van de sessie tot nu toe. De werkgroep overgangsgebieden is eerder tot een stappenplan voor gebiedsprocessen¹ gekomen, handvatten om te gebruiken.

Het proces loopt niet altijd lineair, het vraagt om flexibiliteit.

Met het stappenplan in het achterhoofd worden een aantal aandachtspunten voor het proces meegegeven:

- **Maak het gebied niet te groot:** als het kan, maak de keuze om dingen op te knippen en het behapbaar te maken. Je moet met de betrokken partijen een redelijk concreet gesprek kunnen voeren. De bijbehorende (grote) Natura 2000-gebieden en Nationale Parken kunnen wel helpen bij de financiering en het proces. Je kan daarbij bijvoorbeeld in deelgebieden richting uitwerking gaan of thematiseren binnen het grote gebied.
- **De beschikbare capaciteit** is een aandachtspunt hiervoor, ook bijvoorbeeld bij partijen als Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en LTO. Tegelijkertijd is het voor dergelijke partijen veel prettiger om in kleinere gebieden te werken. We moeten de overheid erop aanspreken dat hier meer steun nodig is voor capaciteit. Er zijn provincies die een regeling hebben voor gebiedspartijen om kosten te declareren. Dat geld kan ook gebruikt worden voor de boeren en de inwoners.
- **Grijp telkens terug op de herkomstwaarde** van het gebied, daar zit een deel van de energie van de betrokkenen, het is de identiteit van het gebied.
- Start het proces met verwachtingen rondom communicatie, **welke taal spreken we?** Er kunnen gemakkelijk afspraken worden gemaakt over bijv. gelijkwaardigheid, de taal spreken van het gebied, de gemeenschap ondersteunen, etc.
- **Leefbaarheid** moet een onderdeel zijn van de plannen, verbreed de agenda, dat helpt strategisch. Als je aan één opgave werkt, bereik je het doel sneller, maar als je aan meerdere opgaven werkt heb je een veel grotere meerwaarde.

¹ De rapportage met meer toelichting op de stappen is te vinden in de [rapportage](#) van de werkgroep overgangsgebieden.

- Maak het niet te ingewikkeld, bijvoorbeeld bij landgoed Twickel werd er een **simpel model** aan de pachtende boeren voorgelegd, met drie keuzes: 1) natuurboer, 2) landschapsboer, 3) je blijft doen wat je nu doet. Dat houdt het een beetje eenvoudig.
- Iedereen heeft behoefte aan **suddertijd en scharrelruimte**, ruimte om na te denken, ruimte om wat te rommelen, ruimte waar niet alles in regels is geperst.

Reacties deelnemers

- Ontwerpend onderzoek kan helpen bij processen, zie ook: [Mooi Nederland handreiking overgangsgedieden in transitie](#).
- Hoe kan het ministerie het beste bijdragen aan goede gebiedsprocessen in de overgangsgedieden? Is dat door harde kaders neer te leggen (die minder flexibel zijn)?
 - Een **helder vertrekpunt** is helpend in het hele proces, maar met **ruimte voor flexibiliteit**. De kaders geven de opgave aan, maar hoe je de opgave invult het 'hoe doe je het dan' is de flexibiliteit.
 - De kaders moeten door de overheden **gezamenlijk** (rijk, provincie, waterschap, gemeente) worden vastgesteld.
 - Kaders helpen niet als we één sectoraal onderwerp, zoals stikstof, keihard vastleggen. Het kan zijn dat verschillende sectorale opgaven elkaar in de weg zitten. Het rijk moet op een gegeven moment wel beoordelen of het gebiedsproces wel of niet goed genoeg is ingericht.
 - Rijksinzet voor gebieds zou ook helpen om het capaciteitsvraagstuk te ondersteunen, bijvoorbeeld door inzet van RTLK-collega's. Het ministerie heeft op die manier veel te brengen.
 - Het rijk heeft nu vooral instrumenten en procesondersteuning gericht op bedrijfsniveau, het zou goed zijn als dit ook met een **groep bedrijven** in een gebied vormgegeven kan worden.

Conclusie: Start het proces met het gezamenlijk doordenken van hoe je het proces vorm wil geven. Over het algemeen helpt het om een onafhankelijke voorzitter te benoemen. Bepaal een gemeenschappelijk doel (wat is het collectieve belang)? Daar kan je naartoe werken.

In gesprek over het vasthouden van energie, snelheid en draagvlak

1. **Wat haal jij hier nu uit dat je meeneemt naar jouw gebied?** Reflectie door gebieds
 - De boeren moeten én willen zelf aan de slag.
 - We moeten eisen dat de overheden gezamenlijk optrekken en als één partij de gebieds in gaan.
 - We gaan eigenwijs door, een beetje rebellie op z'n tijd helpt het proces.
 - Als je de kracht van het gebied kent en benadrukt helpt dat om financiën rond te krijgen.
 - De context en kaders van het ministerie vormen een zorg.

2. **Wat heb je daarvoor nodig?** Reflectie door allen.

Wat hebben gebieden nodig van de overheden?

- Een gezamenlijke uitgangspuntennotitie, op elkaar afgestemd en integraal. Het rijk formuleert zijn doelen en brengt die in zelf in bij het gebied. Bij de inbreng van doelen hoort ook financiering.
- Stop met ellenlange plannings maken, te grote organisatievormen en doorkijken. Dat helpt niet.
- Stop met het heel precies vastleggen waar geld naartoe moet. Ontschot het geld zodat er gebiedsbudget is dat passend en effectief besteed kan worden.
- Laat ruimte aan een gebied om zelf met oplossingen te komen, spreek als overheden het vertrouwen uit in de gebieden. Er wordt nu veel in verordeningen gestopt, dat wordt deels ook afgedwongen door de juridificering. Als je wel vertrouwen geeft i.p.v. controle dan krijg je daar veel voor terug.
- Als je doelen wel wil afdwingen, zorg dat je daar geld voor hebt. Kijk dan ook niet alleen naar stikstof.
- We missen de regierol van de overheid om een goed proces neer te zetten/daar opdracht toe te geven. We zien veel focus op bottom-up ideeën. Het moet geborgd zijn, met bestuurlijk mandaat.
- Normeren en beprijzen zou kunnen helpen, maar denk wel na over de integraliteit van de maatregelen. Sommige normen kunnen helpen als kader, bijv. een aantal GVE per hectare of een normering op kunstmestgebruik of bestrijdingsmiddelen in de zone rondom Natura 2000-gebieden.

De aanwezige overheden raden de gebieden aan om aan de slag te gaan en 'te roeien met de riemen die je hebt'. Een gebiedsfonds zal er niet snel komen. Als je een goede ambassadeur en een goed verhaal hebt, zijn er altijd wel potjes te vinden. Dat vraagt wel veel investering van tijd.

Wat hebben gebieden nodig van de TBO's en FPG?

- Samenwerking als het gaat om de inrichting van de gronden die beheerd worden door de TBO's en particulier grondbezitters, ook buiten de begrenzing van natuur.
- Gebiedskennis en draagvlak in de gebieden. Het formuleren van heldere vragen richting de overheden en de inbreng van ecologische kennis.
- TBO's en FPG hebben potentieel veel grond beschikbaar, oa in overgangsgebieden. Dit zijn percelen buiten bestaande natuurgebieden die een agrarische functie hebben en die verpacht worden. Het gaat misschien wel om 100.000 ha. Deze kunnen strategisch worden ingezet (zie volgende punt.). Het is ook een thema voor de volgende verdiepingssessie (grond).
- De TBO's hebben programma's voor natuurinclusieve landbouw op gepachte gronden. Ze ontwikkelen op deze manier een concept om te laten zien hoe het anders kan, ook in kleinschalige landschappen. Bijvoorbeeld door te laten zien dat er minder kunstmest gebruikt wordt.
- Bij particulieren is er veel ondernemingszin en veel kennis. Wel is er sturing nodig op het bij elkaar brengen van deze kennis, binnen het gebied en tussen verschillende gebieden.
- Gebruik frisse energie van buitenaf (bijvoorbeeld van jonge mensen zoals studenten), om te laten zien dat natuurorganisaties en agrariërs het samen doen en dat dit werkt. Soms kunnen mensen hierop (aan beide zijden) beducht zijn. Er is veel polarisatie (geweest),

vertrouwen heeft ook tijd nodig. Trajecten zoals 'van pachter naar partner' van Natuurmonumenten helpt om wederzijds meer begrip te krijgen.

- Rentmeesters kunnen ook goed verbinden, dat kunnen de olievrouwtjes/mannetjes zijn.

Iedereen hartelijk dank voor de deelname en het levendige gesprek!

5.1.2e

Verslag verdiepingsbijeenkomst – thema landbouw

Datum: 28 januari 13.00 – 17.00

Traject: Koepelproject voorlopersgebieden rondom gevoelige Natura 2000

Welkom en introductie

De verdiepingsbijeenkomst over het thema landbouw is de eerste sessie in reeks van drie. De leervragen voor de sessies zijn vastgesteld samen met de zeven voorlopergebieden, en de opdrachtgever.

Voor deze sessie stond de volgende leervraag centraal:

Hoe kunnen agrarische bedrijven in overgangsgebieden doorontwikkelen naar natuurinclusieve landbouw?

- Wat zijn goede voorbeelden van extensieve akkerbouw en melkveebedrijven? Hoe ziet hun bedrijfsvoering eruit en hoe kunnen we deze voorbeelden gebruiken?
- Wat zijn de eerste stappen om te zetten en welke handvatten zijn beschikbaar?

Ervaring uit de voorlopersgebieden

Twee gebieden deelden hun ervaringen met (de overgang naar) natuurinclusieve landbouw in de overgangsgebieden:

1. Vitaal Platteland Winterswijk, 5.1.2e (Provincie Gelderland)
2. Kolland & Overlangbroek, 5.1.2a (Provincie Utrecht)

In de bijlage staan beide presentaties, met meer achtergrondinformatie.

1. Vitaal Platteland Winterswijk – kansenkaart landbouw

In de gemeente Winterswijk is een proces gestart met een aantal boeren om te komen tot een set aan kansenkaarten. Tijdens het proces zijn de werkwijze en richting bijgesteld op basis van de behoeften van de deelnemers. Uiteindelijk is met een groep van 11 representatieve, diverse en coöperatieve boeren een set kansenkaarten ontwikkeld waarin verschillende richtingen uitgewerkt zijn voor ontwikkeling op boerenbedrijven. Deze kansenkaarten zijn nog niet gekoppeld aan opgavenkaarten. Helaas zijn er mensen weggevallen uit het proces, waardoor het stil is komen te liggen. Maar het kan weer opgepakt worden. Uit het proces zijn een aantal do's en don'ts gestedilleerd voor de samenwerking met de landbouwsector.

Leervragen Winterswijk:

- Hoe kunnen we de landbouwkansenkaarten koppelen aan elkaar en aan locaties in het gebied?
- Sluiten de kansenkaarten aan bij het KPI-systeem?

Reacties deelnemers:

- Je hebt met mensen te maken, daarom is het extra belangrijk om met goede kaders te komen. Wanneer het te vaak misgaat, raken mensen murw en haken ze af.
- Het gaat over het buiten de kaders denken, boeren verwachten ook dat de natuur- en waterpartijen buiten de kaders denken. Hoe zie je dat voor je?
 - Het gaat bij het buiten de kaders denken vooral om de 'hoe' vraag, wanneer en met welke ingrepen, en minder om de 'wat' vraag.
- Er zijn veel verschillende KPI systemen (bijv. LVVN, Landschappen NL). Waar wil je op richten met de KPI's hier?
- De opgaven zijn niet egaal verdeeld over het gebied. Bijvoorbeeld rondom Natura 2000 gaat het om stikstofopgave, in de beekdalen om water/droogte. Met KPI's hopen we te stimuleren dat bedrijven in een bepaald gebied een bepaalde richting op gaan.
- Hoe heb je de 11 boeren in beweging gekregen zodat ze buiten hun eigen kaders kijken?
 - We hebben al doende gekeken wat werkt, in goed contact met de deelnemers, en daar het proces op aangepast. We probeerden zaken zo veel mogelijk 'doorleefbaar' te maken. Bij de laatste sessie hebben ze gekeken welke kansenkaarten in hun bedrijfsmodel passen en dit aan elkaar gepresenteerd.
- Wat hebben jullie de boeren geboden?
 - De mogelijkheid om mee te sturen op de toekomst, een deelnemersvergoeding en invloed.
 - Over het algemeen zijn deze boeren mede-initiatiefnemer van het gebiedsproces. Er is constructieve betrokkenheid.

2. Kolland en Overlangbroek – monitor duurzame landbouw

De Utrechtse Monitor Duurzame Landbouw (UMDL) maakt doelsturing mogelijk door op een set KPI's te stimuleren, waarderen en belonen. De KPI's voor de melkveehouderij zijn in samenwerking met de boeren opgesteld. Ze zijn integraal ingestoken op verschillende indicatoren. Bijvoorbeeld op: stikstof, weidegang, broeikasgasemissies, groenblauwe dooradering en leeftijd. De provincie betaalt een vergoeding uit op basis van de behaalde punten op de KPI's. Het belangrijkste effect van de monitor is dat boeren onderling kennis uitwisselen, elkaar vergelijken en met elkaar in gesprek gaan. De monitor wordt nog niet rondom Kolland & Overlangbroek toegepast, de aanpak hier wordt net opgestart.

Leervraag Kolland & Overlangbroek:

- Hoe kunnen we boeren in overgangszones belonen voor prestaties: via integrale KPI-set of specifieke maatregel?

Reacties deelnemers:

- Het is opvallend dat er ook een sociaal-maatschappelijke KPI is opgenomen.
 - Uniek en typisch Utrechts. Onze boeren hebben ook een duidelijke verbinding met de maatschappij, we hebben relatief veel bedrijven met verbreding (neventak).
- Als het om de KPI gericht op energieverbruik gaat, is het niet logischer om dat op bedrijfsniveau te berekenen i.p.v. per koe? Daarmee benadeel je kleinere bedrijven; zij moeten relatief veel moeite doen om het energieverbruik/koe te verlagen.

- We hebben een begeleidingsgroep die over dergelijke aanpassingen meedenkt. Wellicht gaan we het tussentijds bijstellen.
- Zijn de KPI's bovenwettelijk?
 - Ja, voor de meeste indicatoren die in de KPI's zijn opgenomen zijn geen wettelijke normen vastgesteld. Voor de andere indicatoren zijn de drempelwaarden voor de punten wettelijk.
- De TBO's werken al wel met KPI's, ook bij Kolland & Overlangbroek. Er kan een link worden gelegd.
 - De KPI's zijn ontwikkeld samen met de boeren. Later is wel vergeleken/afgestemd met SBB.
- Je ontkomt niet aan inrichtingsmaatregelen naast het stimuleren via KPI's. Daarbij kan je ook op kleinschalige maatregelen richten, zoals is gedaan in Winterswijk (Elke Druppel de Grond In programma).
- Stimuleer je met KPI's verschillende bedrijfsvoeringen of stuurt het langzaam op één type?
 - We willen de diversiteit behouden. De melkveehouders hoeven niet alle streefwaarden te halen. De basis is wel dat we gebruik willen maken van natuurlijke processen (gezonde bodem, gewasdiversiteit) en niet alleen focussen op maximalisatie en efficiëntie.
- Heb je het idee dat het al daadwerkelijk stimulerend werkt?
 - Er zijn 143 boeren die meedoen. Zij hebben een nulmeting gemaakt en een plan met een adviseur: welke stappen willen ze zetten en wat hebben ze daarvoor nodig? We gebruiken nu NPLG gelden om te koppelen aan die plannen.

Ervaringen uit de andere voorlopersgebieden

De andere voorlopersgebieden herkennen de lessen en do's en don'ts die door Winterswijk en Kolland & Overlangbroek zijn geschetst. Bijvoorbeeld dat je beter met kleinere groepen boeren kan samenwerken i.p.v. grote bijeenkomsten te organiseren.

Het helpt om op oude positieve ervaringen voort te borduren in de samenwerking tussen overheid en agrariërs. Bijvoorbeeld de aanleg van een Ecologische Verbindingszone (EVZ).

Het is een uitdaging om melkveehouderijen rondom Natura 2000-gebieden te behouden, en het (blijvend) grasland niet overgaat naar intensieve akkerbouw.

Ook wordt onderschreven dat het goed is om kleine stapjes in de juiste richting te zetten, of bijvoorbeeld van A naar B via C te gaan. Neem daarbij ook degenen die de grootste beweging moeten maken mee in het proces.

Wanneer je samenwerkt met agrariërs weten ze vaak wel wat ze willen en willen ze vaak ook graag meewerken aan de transitie van het landschap. Ruimte en mogelijkheden bij de overheden vormen vaker de bottleneck.

Goede voorbeelden en handvatten

Twee sprekers delen hun ervaring met de overgang naar een natuurinclusieve(re) landbouw:

1. Routes voor extensivering, **5.1.2e** (Wij.land)
2. Praktijkervaring met natuurinclusief boeren, **5.1.2e** (natuurinclusief boer)

In de bijlage staan beide presentaties, met meer achtergrondinformatie.

1. Routes voor extensivering

De Stichting Wij.land is een lerend netwerk waarin inmiddels meer dan 300 boeren deelnemen. Er wordt uitgegaan van een kracht van doen en experimenteren: samen aan de slag gaan, geeft een andere energie. Daarbij zijn verschillende succeservaringen opgedaan:

- o Van pachter naar partner: door de cijfers van zowel de TBO's als de boerenpachters op tafel te leggen zijn verschillende vooronderstellingen getest op basis van data. Dit geeft inzicht in hoe je natuurland inpast op het agrarisch bedrijf.
- o Kosten- en batenanalyse: voor natuurinclusieve bedrijven zijn de verdienmodellen niet altijd duidelijk. Dat heeft te maken met het vertrekpunt rondom de financiering van het bedrijf. Een kleine groep veehouders heeft de boekhouding geopend: wat zijn de kosten en baten van natuurinclusieve melkveebedrijven. Dit initiatief wordt verder uitgerold door de Natuurverdubbelers (in zes provincies).
- o Grondfinanciering: Aardpeer is opgericht, een initiatief dat grond aankoopt door uitgifte van obligaties aan burgers/investeerders voor landbouwgrond. 13 boeren zijn geholpen en 144 hectare is gefinancierd. Dit laat zien dat er mogelijkheden zijn voor financiering (denk ook aan 'Land van Ons' en 'Lenteland'). Hopelijk krijgt het navolging door overheden en institutionele financiers.
- o Verdienmodellen: verdienmodellen voor natuurinclusieve bedrijfsvoering vormen een uitdaging. Er zijn twee knoppen om aan te draaien: 1) kostenreducering (goedkopere pacht), 2) waarde toevoegen in de keten (korte keten).
- o Verwaarden van diensten: voor ecosysteemdiensten op het gebied van waterkwaliteit en biodiversiteit is geen markt, voor CO₂ is dat er wel. Een experiment met Rabobank liet zien dat het vastleggen van koolstof (peilopzet, kruidenrijk grasland, bokashi) op veengrond goed uitgevoerd kon worden. Er is alleen op kleine schaal geen businesscase, omdat de borging en monitoring bij kleine bedrijven in verhouding te veel kost.
- o Offertes voor ecosysteemdiensten: de agrarische collectieven hebben een eigen aanbod opgesteld om aan biodiversiteit/waterkwaliteit te werken. Wij.land heeft hiervoor een pilot gefinancierd. Dit gaf agrariërs de mogelijkheid om te ondernemen op basis van de geleverde diensten. De overheid zou een dergelijk systeem door kunnen zetten. Betalen voor diensten op basis van marktprijzen geeft een heel ander gevoel aan ondernemers dan een subsidie gebaseerd op inkomstenderving.
- o Verbreden bedrijfsvoering: het verbreden van de bedrijfsvoering loopt vaak vast op gemeenteniveau, waar met een andere blik naar het gebied wordt gekeken. Daarvoor zijn uitvoeringsteams nodig waarin gemeente, waterschap en provincie samenwerken. Dit wordt bijvoorbeeld in Brabant gedaan.
- o Boerenwijzer KPI systematiek: systeem om te kijken waar de energie zit, op welke onderdelen willen bedrijven ontwikkelen?

5.1.2e benadrukt het belang om van de **energie van het gebied** uit te gaan. Daar waar boeren ontstaan, als **lokale trekkers**, moeten zij gefaciliteerd worden. Leg de basis door samen te werken met de **agrarische collectieven**, daar is al een vertrouwensrelatie. Wees je **bewust van de taal** die je spreekt, tussen natuurbeheerder-boer en overheid-boer. We denken dat we dezelfde taal spreken maar bedoelen vaak niet precies hetzelfde.

We focussen vaak op de schaal van individuele bedrijven (bijv. met KPI systematiek), maar uiteindelijk moet je kijken naar het gebied. Een intensiever bedrijf kan bijvoorbeeld de milieugebruiksruimte van een extensiever bedrijf nodig hebben om de doelen te behalen.

Reacties deelnemers:

Onderzoek (WUR) laat zien dat je met extensievere bedrijfsvoering meer kan verdienen dan met intensieve bedrijfsvoering. Dat gaat in tegen het gangbare paradigma dat de landbouw niet verder kan zonder intensivering.

- Het klopt dat lage input lage kosten geeft. Maar juist de **transitie van intensief naar extensief is super ingewikkeld**. Wanneer je hypotheeklasten hoog zijn (intensief bedrijf) is het lastig omvormen. Banken zijn ook bang om in extensivering te investeren, het past niet in de risicomodellen.
- We moeten nadenken over een **transitiekrediet**, zoals een investeringsfonds die leningen aanbiedt voor transities die financieel niet investeerbaar zijn.

2. Praktijkervaring met natuurinclusief boeren

De basis voor **5.1.2e** in het natuurinclusief boeren ligt in **grondgebondenheid**: *'je gaat pas groeien als bedrijf als daar grond voor is'*. En als boer ben je rentmeester van je land, dat kan zowel gericht zijn op natuurbeheer als op landbouw.

Het bedrijf van **5.1.2e** bevindt zich in een overgangsgebied, tussen de Uiterwaarden van de IJssel en de Veluwe in, nabij Hattem. Als toekomstvisie richt hij zich op 'omgevingslandbouw', het inpassen van de verschillende activiteiten op de verschillende gronden.

Als bedrijf heb je veel te maken met 'toevallige ontwikkelingen' in het beleid, je kan geluk of pech hebben op basis van je ingeslagen pad. Door de jaren heen is het bedrijf van **5.1.2e** en zijn ouders gegroeid en is een samenwerking met het Gelders Landschap gestart gericht op natuurbeheer. Op een gegeven moment heeft **5.1.2e** een poging gedaan om een coöperatie van boeren op te richten in het gebied, maar dat is niet gelukt. Inmiddels werken er 10 mensen op zijn bedrijf, er wordt een goede melkstroom geleverd, er zijn vleeskoeien en er wordt aan natuurbeheer gedaan via het ANLb... Ze doen mee aan de GLB-extensiveringsregeling, waarmee hopelijk binnen vier jaar het verhaal helemaal rond is en er geen kunstmest meer nodig is. De nieuwste ontwikkeling is het produceren van lokaal kalfsvlees.

De reguliere financiers (Rabobank) wachten op de markt en investeren niet snel in extensivering of een andere richting voor het bedrijf.

Bij een goed gebiedsproces wordt bij de start gekeken welke grondeigenaren en boeren er zijn in een gebied. Hoe kunnen deze bedrijven verweven worden met maatschappelijke en natuurdoelen? In het gebiedsproces bij de Hoenwaard is verkeerd begonnen in 2016. Daar zijn van bovenaf natuurdoelen opgelegd door de overheid en werd de landbouw alleen meegenomen als eindschakel in de ketting. **Neem de ondernemers tijdig mee en gebruik de energie die in het gebied aanwezig is.**

Reacties deelnemers:

- Wil je ook de stap maken richting biologisch?
 - In het verleden heb ik met Skal om tafel gezeten. De voorwaarden zijn dusdanig bureaucratisch dat het niet past bij mijn manier van werken. Ik wil bewegingsvrijheid houden. Overigens heeft het Gelders Landschap dezelfde keuze gemaakt.
- Hoe leg je de link met je maatschappelijke omgeving? Wie komen er op je erf?
 - We zijn nu de stap aan het maken om meer te delen over het pad dat we hebben afgelegd, o.a. door een ontvangstruimte in te richten.
- Je bent tegen de stroom in (bijv. in vergelijking met de omgeving) deze kant op gegroeid. Kan de overheid het dan wel goed doen? Is er wel ruimte om de energie van de boeren te gebruiken?
 - De overheid moet het lef hebben om de randvoorwaarden helder te communiceren en dan serieus met de boeren in gesprek te gaan.
- Hoe regel je je afzetmarkt?
 - Dit is met name de stad Zwolle als achterland. Inmiddels is er ook marketing en Retail bij het bedrijf betrokken. Het zelf organiseren koste veel tijd.
- Is jouw ontwikkelinrichting exemplarisch voor ontwikkelingen in de overgangsgebieden?
 - De omvang van het bedrijf is niet representatief voor een gemiddeld bedrijf in de overgangsgebieden. Maar de diversiteit van activiteiten is wel een goed voorbeeld voor andere bedrijven.
- Zie je jouw 450 hectare ook als een overgangsgebied? Richt je het zo in?
 - De overgang binnen het gebied proberen we goed vorm te geven, dat is telkens de centrale vraag. Kunnen we de melkveetak bijvoorbeeld buiten de uiterwaarde houden?

In gesprek over de eerste stappen en beschikbare handvatten

1. Wat hebben de gebieden nodig om de eerste stappen te zetten?

Er is opgehaald wat de gebieden nodig hebben om de eerste stappen te zetten richting natuurinclusieve landbouw in de overgangsgebieden:

- **Grond:** grondbank, grondpositie, gebieden hebben TBO's met grond nodig, schuifruimte, vrijkomende grond behouden voor het gebied en toedelen aan agrariërs die verbrede doelstellingen opzetten, zeggenschap voor gebieden over grondmobiliteit (zelf georganiseerd door het gebied, overheid of particulieren).
- **Leiderschap:** inzicht in wat er gewenst is vanuit het gebied en wie de lokale leiders zijn. Dat geeft inspiratie voor ondernemerschap, geef ook ruimte voor kleine stapjes. Gebiedstrekkers zijn de ondernemers die willen veranderen.
- **Duidelijke doelen:** heldere integrale doelen en een visie op extensivering, het aantal hectares waarop functieverandering nodig is.
- **Kennis:** ondersteunen van kennisdeling, inzicht in gebiedskennis, duidelijke inventarisatie van wensen van ondernemers, natuurdoelen en bijbehorende KPI's.
- **Financiering:** transitiekrediet (voor bedrijven die willen extensiveren), financieringsconstructies, langere perspectieftijd in vergoedingen voor systeemdiensten, helder verdienmodel voor agrariërs

- **Instrumentarium:** experimenteerruimte, instrumentenkoffer om bedrijven te stimuleren natuurinclusiever te worden, meer ANLb en extensiveringsmogelijkheden.
- **Proces:** kleine stappen mogen nemen, gebiedscollectief oprichten, vertrouwen, regie in het gebied, uitspreken dat landbouw een plek heeft met milieugebruiksruimte, gebiedscollectieven oprichten

Concluderend.

Het is voor de voorlopersgebieden een grote uitdaging om bij de eerste stappen alle verschillende componenten die hierboven genoemd zijn samen te brengen. Daarvoor is een tweeledige aanpak nodig: 1) experimenteren met maatregelen, 2) een integraal plan maken.

Het bevestigen en benutten van lokale leiders in de gebiedsprocessen is cruciaal. Er is geen gebrek aan potentiële leiders, maar ze durven niet naar voren te stappen. Organisaties als Wij.land helpen daar een stap in te zetten, ze brengen het plezier terug in het gebiedsproces. Maar hoe beloon je de lokale leiders voor hun werk? Er zit een einde aan de inzet die ze vrijwillig kunnen plegen en voor de provincie is het vaak lastig om hen financieel te belonen.

Duidelijke randvoorwaarden vanuit de overheid zijn ontzettend belangrijk. Daarmee kan verantwoordelijkheid bij het gebied worden gelegd. De onzekerheid is heel groot, desondanks moet je duidelijkheid geven. De huidige onduidelijkheid geeft wel ruimte aan particuliere initiatieven, maar daarbij is het de vraag of de inzet tot voldoende optelt om de doelen te bereiken.

2. Wat hebben de gebieden van het beleid nodig?

Vervolgens is opgehaald wat de gebieden nodig hebben van beleid (rijk en provincie) om de eerste stappen te zetten richting natuurinclusieve landbouw in de overgangsgebieden:

- **Leiderschap vanuit beleid:** duidelijke kaders en doelen, consistentie en continuïteit, een betrouwbare overheid met lange termijn afspraken, een koers voor de komende 10-15 jaar, NPLG in ere herstellen, concrete opgaven en spelregels
- **Vertaling van doelen naar gebieden:** landelijke doelen naar gebiedsdoelen en KPI's per gebied, dan kunnen de gebieden het doorvertalen naar bedrijfsdoelen.
- **Instrumentenkoffer:** solide grondstrategie (incl. grondbeleid voor blijvers), gebiedsbelasting, credits, duidelijke afwaarderingsregelingen, vergunningsruimte (bedrijfsdeal?), langjarig ook gericht op beheer en aanleg, verdienmodel voor ecosysteemdiensten en carbon credits doorontwikkelen.
- **Proces:** overgangstermijnen (ruimte om van a naar b te gaan via c), experimenteerruimte, zo veel mogelijk één team die transities begeleidt, vertrouwen, ruimte voor proces, ruimte om kleine stappen te nemen, ruimte voor pilots
- **Financiering:** voldoende middelen

Concluderend.

Het is de vraag of er duidelijkheid en duidelijke doelen gaan komen. De uitdaging is om desondanks ondernemers te helpen om de eerste stap te zetten. Er zijn veel kleinschalige initiatieven waar we op in kunnen haken. Het helpt daarbij om het gebied regie te geven.

Anderzijds geeft dit het risico dat er uitstel komt op maatregelen. We moeten juist de kaders en spelregels zo duidelijk maken dat ondernemers echt weten waar ze aan toe zijn. En dat kan, we hebben duidelijke richtlijnen en kaders met heldere termijnen.

Als overheid kan je ook vertellen wat je zeker weet én eerlijk zijn over in welke onzekerheden wordt geopereerd. Denk aan een model met voortschrijdende normstellingen. Voor ondernemers is dit wel een groot risico, die financieren immers voor de lange termijn.

Er kan samen met het gebied bepaald worden wat de streefwaarden worden voor het gebied. Vervolgens kan hierop gestimuleerd worden. Doelen moeten vertaald worden en betaald. En de landbouwsector moet zich er ook bewust van zijn dat in een land met ruimtegebrek toekomstperspectief altijd flexibel is: 'niet alles kan overal' en er moeten telkens nieuwe keuzes gemaakt worden.

Hartelijk dank voor de deelname en inspirerende inbreng!

5.1.2e

Verslag verdiepingsbijeenkomst – thema grond

Datum: 13 februari 10.00 – 14.00 uur

Traject: Koepelproject voorlopersgebieden rondom gevoelige Natura 2000

Welkom en introductie

De verdiepingsbijeenkomst over het thema grond is de laatste sessie in reeks van drie. De leervragen voor de sessies zijn vastgesteld samen met de zeven voorlopergebieden, en de opdrachtgever.

Voor deze sessie staat de volgende leervraag centraal:

Hoe kunnen we de verschillende componenten uit de grondstrategie voor de overgangsgebieden een slag concreter maken?

- Wat zijn de onderdelen van een succesvolle grondstrategie? (Denk bijvoorbeeld aan grondmobiliteit, kavelruil en vrijwillige grondverwerving)
- Hoe kun je in een gebiedsproces gebruik maken van grondtafels om bijvoorbeeld vrijwillige kavelruil of afwaardering met kwalitatieve verplichting te stimuleren?

Gebiedsgerichte aanpak Grenscorridor – grondstrategie en grondtafel

Vanuit de Grenscorridor in Brabant vertelde **5.1.2e** (Waterschap de Dommel) over hun aanpak. In de bijlage staat de presentatie, met meer achtergrondinformatie.

Sinds twee jaar is er een bestuurlijk bekrachtigde grondtafel waarin alle partijen met een grondpositie (overheden, TBO's) en Z-LTO met elkaar in gesprek gaan. Verschillende opgaven worden afgestemd voordat keukentafelgesprekken worden gevoerd. Andersom is er één aanspreekpunt voor het gebied om vragen te stellen aan alle partijen m.b.t. grond. Grondeigendom is een middel en geen doel op zich. Een gevulde grondportefeuille is belangrijk om stappen te kunnen zetten. Er wordt gewerkt aan een 'gebiedsenveloppe' waarmee ontschot geld beschikbaar komt om aan de doelen in het gebied te werken. Inmiddels is er 15 ha grond aangekocht m.b.v. de LBV-regeling en herbestemming door de gemeente. Deze grond is toegevoegd aan de portefeuille van het gebied. De grond wordt niet direct ingezet, behalve als er een urgente casus is. Er wordt een grondvoorraad opgebouwd om in de deelgebieden te gebruiken, waarbij bodem- en watersturend het uitgangspunt is.

Naast grondaankoop is er een goed gevulde instrumentenkoffer voor vrijwillig aangepast grondgebruik en is het waterschap een pilot gestart met herwaardering van grond in de beekdalen met langjarige geborgde kwalitatieve verplichtingen (bestrijdingsmiddelen en mest).

Leervragen :

- *Hoe gaan andere gebieden om met ongewenst grondgebruik op eigendom van stoppers en deelnemers aan de LBV regeling?*

- *Van wie kunnen we leren over kavelruilprocessen? Wie heeft er ervaring met landinrichting op basis van de WILG?*

Reacties deelnemers:

- Zijn particuliere grondeigenaren/landgoederen ook betrokken bij de grondtafel?
 - Ze zitten niet aan tafel, maar we hebben wel goed contact met Brabants Particulier Grondbezit. In de deelgebieden zullen ze een grotere rol krijgen.
- Is er al een grondtafel per deelgebied?
 - De grondtafel is overkoepelend. De concrete grondstrategie wordt per deelgebied uitgewerkt.
- Zijn er ook economische en sociale doelstellingen in dit gebied?
 - Ja: de landbouwstructuur, samenhang en leefbaarheid. Onze visie gaat uit van de brede opdracht. Daarom werken we in deelgebieden, daar is de sociale samenhang tussen bedrijven en omgeving heel belangrijk.
- Zijn er overgangsgebieden gedefinieerd?
 - Nee, nog niet. De provincie Brabant werkt richting vastlegging van zones in de Omgevingsverordening. Voor het gebiedsproces kan dat gevaarlijk zijn, als er geen ruimte wordt gegeven om er naartoe te werken. Aanwijzing van overgangsgebieden zou juist het sluitstuk van het proces moeten zijn.
- Met marktconform bieden in Winterswijk vissen we achter het net. Hoe gaat dat bij jullie?
 - Op het moment dat we een bedrijf kunnen ontzorgen maken we een kans met marktconform bieden. Naast grondaankoop verzorgen we ook de herbestemming of kunnen wij een volledig bedrijf opkopen. We denken ook mee over de toekomst van de boer: kan er een deel verkocht worden of gewerkt worden met ruimte voor ruimte.
- Wat betekent herwaardering van de beekdalen?
 - Er is nu veel intensief agrarisch gebruik (met negatieve gevolgen voor waterkwaliteit en bodem). We maken afspraken voor minder mest, geen bestrijdingsmiddelen, meer water toelaten. Daarvoor volgt compensatie. Er zijn geen vaste meters t.o.v. de beek gedefinieerd, maar het hele Dommelgebied is ingedeeld in beekdalen, flanken en koppen op basis van geomorfologie en watersysteem.
- Is jouw inschatting dat borging met kwalitatieve verplichtingen voldoende is? Of moet dat ook planologisch?
 - Er is inderdaad goede borging nodig. In het verleden hebben we vanuit projecten ook kwalitatieve verplichtingen in projecten opgenomen, waarmee het planologisch geborgd werd. Of afspraken kunnen geborgd worden in de Waterschapsverordening. Mogelijk kan dat ook via de gemeente voor andere doelen dan water.
- Mis je nog instrumenten om tot doelrealisatie te komen?
 - Het is allemaal gedekt in de herwaarderingsregeling, waarbij we er van uit gaan dat de agrarische functie overeind blijft.
- Wat is de ervaring met taxaties? 12 jaar geleden in veenweide werd uitgegaan van 10% inkomstenderving en vermogensverlies volgens deskundigen.

- De eerste 2 taxaties zijn uitgevoerd, komen op 60 – 70%, door impact die het water kan hebben op de teelt als je stukken land volledig nat laat worden.
- Welk staatssteunkader gebruik je voor de herwaarderingspilot?
 - We zijn nog in afwachting van de aanpassing van de Catalogus Groenblauwe Diensten voordat we de pilot beginnen.
- Wat is de positie van de agrariërs in het gebied? Staan de neuzen dezelfde kant op? Concurrentie?
 - Dat wisselt. We organiseren het gesprek tussen de agrariërs onderling en ook tussen melkvee en akkerbouw bijvoorbeeld en spreken de individuele bedrijven. Het gebied zit redelijk op slot dus er wordt wel urgentie gevoeld. Via ZLTO hebben we een klankbordgroep met 8 ondernemers. Er zijn heel wisselende reacties, er is ook veel frustratie uit het verleden, anderen zijn heel enthousiast en denken mee.
- Als jullie gronden aankopen via de grondtafel, wie is dan de eigenaar?
 - Bespreken we aan de grondtafel. Als het strategisch grond is voor ruilen dan is het waterschap degene die de gronden beheert. Het waterschap kan garant staan voor 600 hectare.
- In Friesland wordt door de provincie gewerkt aan de Beleidsbrief landbouw, die kaders geeft. Bijvoorbeeld door een landbouwhoofdstructuur aan te wijzen met gebieden die als melkveegebied zijn bestempeld. Andere teelten moeten dan een vergunning aanvragen.

Reflectie vanuit Kadaster

5.1.2a is senior-adviseur gebiedsontwikkeling bij Kadaster en rentmeester. Hij is in veel verschillende provincies betrokken en reflecteert op de leervraag en de gesprekken tot dusver.

- **Eén aanspreekpunt:** het is mooi dat het waterschap de initiatiefnemer is en de nek durft uit te steken als aanspreekpunt voor het gebied in samenwerking met o.a. de gemeente. Je kan geen grondverweving oppakken zonder de gemeente.
- **Integrale aanpak in kleinere gebieden:** het gebied van de grenscorridor is erg groot (15.000 hectare). Je moet zo snel mogelijk naar deelgebieden toe om daar integraal aan de slag te gaan.
- **Vrijwillige kavelruil:** het voordeel is dat je het klein kan houden en stap voor stap onderdelen kan verplaatsen (zoals in Utrecht gebeurt). Nadeel is dat, als één partij zich niet committeert, je opnieuw moet beginnen.
- **Wettelijke herverkaveling:** de wettelijke herverkaveling (vroeger WILG; nu onderdeel van Omgevingswet) biedt kansen die nog onderbenut zijn. De ervaring leert dat je in gebieden van max. 5.000 hectare middels wetszittingen met eigenaren tot wettelijke herverkaveling kan komen. De provincie neemt vervolgens het besluit. Niet alles lukt vrijwillig: probeer zo ver mogelijk te komen en vervolgens wettelijk instrumentarium toe te passen. Iedereen moet meedoen: maak daarom de gebieden niet te groot en te complex. Verre percelen hoeven niet altijd meegenomen worden.
- **Spaarregeling:** een aanvullende regeling, goedgekeurd in Brussel, waarbij reguliere pacht kan worden afgekocht en vervolgens subsidie wordt aangevraagd bij de provincie.
- **Compensatie in grond:** in Friesland bij Olde Boarn de Deelen wordt na peilverhoging gecompenseerd in grond op basis van wettelijke herverkaveling. Deze 'compensatieregeling systematiek veenweide' ligt nu voor in Brussel en kan wellicht ook kansrijk zijn voor de

zandgronden en beekdalen. De waarde van de gronden wordt vastgesteld op basis van het opbrengend vermogen.

- **Fiscaliteit bij beëindiging van bedrijven:** een agrarisch bedrijf is een onderneming. Wanneer je kiest om te stoppen gaat je vermogen (geld en grond) van bedrijf naar privaat en moet je hierover rendementsheffing betalen. Financieel gezien is het niet aantrekkelijk en blijven ze het bedrijf vaak in stand houden met mondelinge/grijze pachtovereenkomsten. Dan schuif je het door naar de volgende generatie en moeten zij fiscaal afrekenen. Een regeling zoals de vroegere 'regeling bedrijfshervestiging en -beëindiging' zou helpen om dit een periode te versnellen.
- **Nationale grondbank:** is een faciliteit ten behoeve van de provincies en waterschappen om grond aan te kunnen kopen zonder hier geld in te investeren. Het Rijk koopt grond aan en maakt het inzetbaar in het gebied.
- **Staatssteuntoets:** bij de pilot herwaardering zou wellicht de spaarregeling een optie kunnen zijn. De Catalogus Groenblauwe Diensten ligt nog in Brussel, hopelijk is dat eind 2025 rond. Wanneer het fout gaat m.b.t. staatssteun is de ontvanger van de subsidie de klos, het risico ligt bij de ontvanger. Als kwalitatieve beperkingen op grond worden gelegd met tussenkomst van een grondbank (herwaardering door de overheid) dan is er geen sprake van staatssteun.

Reacties deelnemers:

- Kunnen we gebieden/partijen verleiden om zelf te kiezen voor wettelijke herverkaveling? En kan Kadaster hierbij helpen?
 - Het besluit is uiteindelijk aan Gedeputeerde Staten van de provincie. Maar als je een gebiedsaanvraag maakt, is het logisch dat de provincie het instrument toepast. Kadaster helpt graag met voorlichting en communicatie over het instrumentarium.
- Biedt het Didam-arrest ruimte om te sturen?
 - Je kan als overheid verkopen met beperkingen/condities én het zelfs 1 op 1 uitgeven. Je moet dit wel publiek maken voorafgaand aan de verkoop, zodat anderen het onder dezelfde condities kunnen accepteren.
- Is het helpend om de doelen planologisch vast te leggen onder een titel zoals 'landschapgrond'
 - Het is belangrijk om planologische keuzes te maken. We kunnen scherper zijn hierin ('niet alles kan overal'). Landschapgrond, net als afwaardering, is een té beladen woord om te gebruiken.
 - Het is ook belangrijk om vervolgens, na het planologisch borgen, handhaving en controle te organiseren.
 - De provincies zouden gezamenlijk kunnen communiceren over de ruimtelijke verplichtingen. Nu is het lastig om te monitoren en handhaven.

Eerste gedachten over de leervraag door lid van de Adviescommissie Vervangingsgebieden

5.1.2e reflecteert vanuit het LLTB-perspectief op de besproken onderwerpen. Wat zijn volgens hem de belangrijkste aandachtspunten m.b.t. grond?

- **Vertrouwen:** er is geïnvesteerd in het opbouwen van vertrouwen bij de Grenscorridor. Liefst doe je dit zo vroeg mogelijk. Het is mensenwerk en het gaat om personen, niet om

organisaties, die elkaar dingen moeten gunnen. Ook bestuurders moeten hun nek uitsteken hiervoor en het ondersteunen.

- **Grondportefeuille:** een bepaalde basis in grondbeschikbaarheid vormt het kader. Je hebt schuifruimte en 'smeerolie' nodig om het proces te laten slagen.
- **Opgavenkaart:** alle partners kunnen opgaven meegeven bij de grondtafel. Als je alles op elkaar stapelt, bestaat het risico dat er niks meer kan voor de boeren. Zorg ervoor dat niet rijp en groen door elkaar op een kaart komen te staan. Dit gaat een eigen leven leiden en geeft weerstand. Focus op realistische verwachtingen i.p.v. een breed verlanglijstje.
- **Financiën:** bij de inbreng van opgaven hoort ook inbreng van middelen. Dit moet met elkaar in balans zijn.
- **Zonering:** als het gaat om de impact van mest en gewasbescherming is het niet de oplossing om alleen op de zones rondom de kwetsbare natuur te focussen. Je moet naar de haarvaten van het landbouwsysteem, ook daar moeten boeren anders aan de slag gaan. Meet vervolgens de impact, wat bereik je met de maatregelen?
- **Innovaties:** gebruik innovaties, er zijn super effectieve innovaties beschikbaar, zoals 'spot sprayers' waarmee 90% gereduceerd wordt met bestrijdingsmiddelen. Ook gaan we aan de slag met stikstofmetingen na de oogst, om te zien hoeveel stikstof er 'over' is in de grond. Vervolgens kan dit met bodembedekkers vastgehouden worden en hoeft er minder mest toegevoegd te worden het volgende seizoen.
- **Kennisopbouw:** gebruik gebiedskennis enerzijds en werk aan het vergaren van nieuwe kennis anderzijds. We weten nog veel te weinig van de bodem. We hebben meer bèta's nodig in dit vak.
- **Werk samen als overheden:** bijvoorbeeld als het gaat om beleid gericht op stoppers. In Limburg zijn er in één gemeente 70 stoppers met behulp van de LBV-regeling van de provincie. De gemeente is hier totaal niet op berekend als het gaat om vergunningverlening en toekomstperspectieven voor de bedrijven.
- **Kansen 'extensiveren door te intensiveren':** er zijn kansen om te extensiveren door plaatselijk te intensiveren, bijvoorbeeld door te investeren in glastuinbouw en daarmee hectares vrij te spelen voor woningbouw en natuur.
- **Gebiedsbouwplan:** probeer om samen met de omgeving of streek tot een plan te komen. Hoe kunnen we het gebied gezamenlijk inrichten?
- **Boerenlandgoed:** er zijn kansen om in het kader van de Natuurschoonwet agrarische bedrijven om te vormen tot landgoederen, wanneer ze bijvoorbeeld dicht bij een natuurgebied liggen.

Reacties deelnemers:

- Als je werkt met een gebiedsbouwplan, waarin je het gebied aan zet laat, hoe borg je dan de opgaven? Of is het vrijblijvend?
 - Je kan het gebied opgaven meegeven, waarbij ze mee mogen denken. Ze zoeken dan naar andere verdienmodellen. Bijvoorbeeld de optie om zonnepanelen neer te leggen op landbouwareaal dat onder water komt te staan door peilverhoging.
- Kunnen agrarische bedrijven meer samenwerken door elkaars grondstoffen te gebruiken en de ketens zo te verkorten? Of is dit vastgelegd in regelgeving?
 - In menggebieden waar zowel veehouderijen als akkerbouwbedrijven zijn, gebeurt het veel. Er wordt bijvoorbeeld mest van de veehouders naar de akkerbouw gebracht.

- Is een zonering voor overgangsgebieden geen goede oplossing?
 - Je moet je niet op één zone focussen. Bemesting gaat bijvoorbeeld over de haarvaten en hogere gedeelten. Maar het gaat ook over maatregelen die in het gebied zelf genomen worden om de habitats in goede staat te brengen. Het is én én. Als er wel voor zonering wordt gekozen, onderbouw de zone dan goed.

In gesprek over de belangrijkste lessen en vervolgstappen

1. Wat haal jij hier nu uit dat je meeneemt naar jouw gebied? Reflectie door deelnemers

Voorlopersgebieden:

- Het belang van het opdelen in kleinere deelgebieden
- Het ontschotten van financiering, bijvoorbeeld middels een gebiedsenveloppe
- Een nadenkvraag – hoe gaan we de uitvoering organiseren?
- Het belang van het bijeenbrengen van de grondportefeuille

LVVN:

- Nadenken over regelingen voor herwaardering
- Communicatie over nationale grondbank, beter de voordelen benadrukken bij de provincies
- Er is een balans nodig tussen borging van maatregelen én ruimte om toe te werken naar oplossingen. Dat is een actuele en relevante discussie waarin balans belangrijk is.

2. Wat heb je daarvoor nodig (van anderen)?

Wat hebben gebieden nodig van de overheden?

- Het rijk kan stimuleren en faciliteren zodat de gebieden een grondpositie bemachtigen. Help om te ontzorgen en te kijken welke toekomstplannen ondernemers hebben.
- Duidelijke en scherpe opgaven vanuit de overheid met beschikbare budgetten. Dat is de basis om in actie te komen, bijvoorbeeld middels wettelijke ruilverkaveling.
- Hoe krijgen we de urgentie, die sterk gevoeld wordt op de boerenerven, naar Den Haag? Er moet tot besluitvorming worden gekomen. Onderwerpen zoals de overgangsgebieden zingen al jaren rond, terwijl ondernemers niet weten welke richting ze op moeten. Maak een besluit en koppel daar handelingsperspectief aan.
- Ontschotting van financiering is nodig om in de gebieden aan de slag te gaan. Dat kan door het rijk of door de provincies worden vormgegeven. Zo kunnen de gebieden tot een werkbudget komen waarbij niet alles vooraf vast staat.
- Leg de verbinding tussen rijk, provincie en gemeenten. Stel de gemeenten ook in staat om zaken uit te voeren (vergunningen e.d.), in plaats van te bezuinigen op de capaciteit bij de gemeenten. De zaakbegeleiders kunnen hierin een rol vertolken, zij moeten de verbinding leggen. De gemeenten moeten ontlast en ontzorgd worden.
- De samenwerking tussen het rijk en de provincies kan ook verbeterd worden, bijvoorbeeld door een nationale grondtafel te installeren waarin wordt besproken welke gronden door wie worden aangekocht voor welke doelen.
- Afspraken over gebruiksbeperkingen moeten, wanneer de afspraak gemaakt is, geborgd worden. Leg de afspraken vast en handhaaf vervolgens. Zorg er ook voor dat het

transparant is welke gebruiksbeperkingen gelden, bijvoorbeeld door dit landelijk in beeld te brengen.

Wat hebben de gebieden nodig van de TBO's?

- De TBO's hebben best veel grond buiten de natuurgebieden en kunnen grond inbrengen in kavelruilprocessen.
- De gebiedskennis en het netwerk van de TBO's, o.a. met pachters, is ook nuttig.
- De TBO's moeten ook een rol hebben als 'goede burens' in het gebiedsproces. Zorg ervoor dat je met de verschillende boeren een goede relatie opbouwt en dat je verschillende belangen kan meenemen (bijvoorbeeld zowel ecologisch belang als KRW).

Wat hebben de gebieden nodig van het bedrijfsleven?

- Mogelijk ligt er ook een kans om het bedrijfsleven een grotere rol te geven financieel.
- We kunnen bijvoorbeeld de top 20-25 bedrijven laten samenwerken en hen geld laten investeren zodat het gebied (bijv. als het gaat om stikstof) niet meer op slot zit. Dat moet dan verplicht gesteld worden.

Wederom hartelijk dank aan de sprekers en deelnemers voor ieders inbreng!

5.1.2e

Werksessie 2 koepelproject voorlopersgebieden

Datum: 6 maart 2025, 12.30 – 16.30
Locatie: buiten verzoek
Genodigden: betrokkenen uit de gebieden, LVVN, adviesgroep overgangsgebieden

Doelen

Bespreken concept resultaten: lessen vanuit voorlopergebieden
Bespreken en verdiepen beleidsaanbevelingen
Evaluatie traject koepelproject overgangsgebieden – wensen voor vervolg

PROGRAMMA

- 12.30 **Inloop met lunch**
- 13.00 **Start werksessie**
Welkom deelnemers en introductie van het programma
- 13.15 **Opbrengst verdiepingsbijeenkomsten** Bijlage 1
Wing presenteert kort de opbrengst van de verdiepingsbijeenkomsten en de lessen die we trekken? Missen we een belangrijke les?
In bijlage 1 is het concept adviesrapport opgenomen met de lessen en beleidsaanbevelingen voor de drie thema's: natuurinclusieve landbouw, proces en grond
- 13:45 **Stille wand beleidsaanbevelingen**
De beleidsaanbevelingen (landbouw, grond, proces) hangen op grote posters in de ruimte. Deelnemers mogen er in stilte langslopen om ze te lezen en er alvast over na te denken.
- 14.00 **Wereldcafé beleidsaanbevelingen en prioritering**
In een café-setting bespreken en prioriteren we de beleidsaanbevelingen voor:
1. Thema landbouw
2. Thema grond
3. Thema proces

Zijn de juiste aanbevelingen opgeschreven? Zijn er aanscherpingen en aanvullingen? Missen we een belangrijke aanbeveling op dit thema, zo ja welke? Wat is de top 3?
- 15.15 **Pauze**